

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
Pedagoģijas, psiholoģijas un mākslas fakultāte
Pirmsskolas izglītības skolotājs

IRA LŪSE

**4–5 gadīgu bērnu valodas bagātināšana darbā ar krāsām
pirmsskolā**

Kvalifikācijas darbs

Darba vadītājs

Doc.

Akadēmiskais amats

Dr.paed.

Zinātniskais
/akadēmiskais grāds

**Daiga Kalēja-
Gasparoviča**

Vārds Uzvārds

Paraksts

CĒSIS 2021

Anotācija

Mūsdienu tehnoloģiju pasaulē ir aktuāla bērnu valodas un runas attīstība un bagātināšana. Šajā tehnoloģiju laikā bērni daudz laika pavada viedierīcēs, vecāki strādā un ir maz laika komunikācijai un grāmatu lasīšanai. Tas ietekmē bērna valodas attīstību. Valoda ir nabadzīga un bērnam ir grūtāk izteikt savas emocijas, domas. Darba autore vēlējas savā kvalifikācijas darbā rast vienu no veidiem, kā bagātināt bērna valodu, mācot krāsas pirmsskolā. Darba autore savā darbā analizēja bērna īpatnības konkrētā vecuma posmā, meklējot atbilstošus risinājumus un ieteikumus bērnu valodas attīstībai.

Kvalifikācijas darba temats: 4-5 gadīgu bērnu valodas bagātināšana darbā ar krāsām.

Pētījuma mērķis: Teorētiski noskaidrot un praktiski pārbaudīt, kā darbā ar krāsām pirmsskolā bagātināma 4-5 gadīgu bērnu valoda.

Pirmajās divās sadaļās ir teorijas pētījums un analīze. Pirmajā darba teorētiskajā daļā raksturotas 4-5 gadīgas vecuma īpatnības un likuma. Trešajā sadaļā ir empīriskais pētījums, kas ietver metodoloģijas aprakstu un tā norisi, iegūto rezultātu analīzi un secinājumus. Darba empīriskajā daļā veikts pētījums par bērna valodas attīstības iespējām darbā ar krāsām, kā arī anketēti bērna vecāki par krāsu mācību apguvi.

Kvalifikācijas darba apjoms: Darbs sastāv no teorijas daļas un empīriskās daļas. Teorijas daļa sastāv no divām lielajām nodaļām un trīs apakšnodaļām. Darbā iekļauti 15 attēlu, 6 tabulas un 30 izmantotās literatūras avoti.

Atslēgas vārdi: Pirmsskola, bērna runa, valodas krāsa vizuālā mākslā.

Pētījuma bāze: Rīgas pirmsskolas izglītības iestāde 4-5 gadīgu bērnu grupa.

Annotation

In today's technology world, the development and enrichment of children's language and speech is ongoing. At this time of technology, children spend a lot of time on their devices, parents work and have little time for communication and reading books with their own kids. This affects the development of the child's language. The language is poor, and it is harder for a child to express his or her emotions, thoughts. The author wanted to find one of the ways to enrich a child's language by teaching colors in preschool in her qualification job. In her work, the author analyzed the special features of the child at a particular age stage, seeking appropriate solutions and recommendations for the development of the child's language.

Topic of the qualification work: Enriching the language of 4–5-year-old children with work in colors in preschool.

Objective of the study: To theoretically clarify and practice how children of 4-5 years of age will be enriched in pre-school with colors.

The first two parts include a study and the analysis of theory. The first theoretical part of the work describes the special features of 4-5 years of age and the law. The third part contains an empirical study which includes a description of the methodology and its progress, analysis of the results obtained and conclusions. In the empirical part of the work, a study has been carried out on the possibilities for developing the language of the child at work with colors, as well as a questionnaire for the parents of the child about learning color outside kindergarten in their own free time.

Volume of the qualification work: The whole work consists of a part of the theory and the empirical part. Part of the theory consists of two large chapters and three subdivisions. The work includes 15 pictures, 6 tables and 30 sources of literature used.

Key words: preschool, child speech, language color in visual art.

Study base: Riga pre-school education institution 4–5-year-olds group.

Saturs

Saturs.....	4
Ievads.....	5
1. Valoda un tās bagātināšana	7
1.1 Valoda un tās bagātināšana pirmsskolā.....	7
1.2. 4-5 gadīgu bērnu psiholoģiskais raksturojums problēmas sakara.....	14
1.3 4-5 gadīgu bērnu valodas attīstību veicinoši faktori.....	18
2.Kultūras izpratnes un pašizpaušmes mākslas jomā: vizuālā māksla	19
2.1 Mācību saturs saistībā ar krāsu	19
2.2 Ideju katalogs darbam ar krāsām bērnu valodas bagātināšanai	21
3.Empīriskais pētījums.....	32
3.1. Pētījuma metodoloģija.....	32
3.2 Pētījuma norise	33
3.3 Pētījuma rezultāti un to analīze	45
Secinājumi.....	50
Izmantotās literatūras un avotu saraksts	51
Pielikums	53

Ievads

Tikai cilvēks ir apveltīts ar apzinīgu, artikulētu valodu. Valoda ir cilvēka košākā rota, kas paceļ mūs tālu pāri dzīvnieku valstij. Loģiskā domāšana jeb domāšana jēdzienos kā tieši ar valodas vārdiem saistīta parādība arī piemīt tikai cilvēkiem. Tikai cilvēks spēj veidot zinātni un mākslu, kas palīdz izprast īstenību. Valoda ir viena no vissvarīgākajām, specifiskām cilvēka pazīmēm.

Valodas ciešo sakaru ar sabiedrību spilgti raksturo tas, kā bērns apgūst runas prasmi un valodu. Parastos apstākļos bērns runāt mācās no saviem vecākiem. Tādēļ arī pirmo valodu, ko bērns sāk apgūt, mēdz saukt par dzimto valodu vai par mātes valodu. Taču dzimtā valoda nav iedzimta. Tā ir pirmā valoda, ko bērns apgūst, vienlaikus apgūdamas arī prasmi runāt - runas mākslu. Ja bērns tūlīt pēc dzimšanas nokļūst tādā sabiedrībā, kas runā nevis viņa vecāku, bet gan kādu citu valodu, tad viņš arī mācās un sāk runāt šās sabiedrības valodu.

Cilvēka iekšējo pasauli un vērtību sistēmu var saistīt ar mākslu. Mākslas pasaule liek bērnam izjust, pārdzīvot, uztvert pasauli, veidot attiecības ar citiem cilvēkiem. Mākslas uzdevums ir audzināt bērnu, izkopt viņa garīgo, pārdzīvojumus, paplašināt viņa vārdu krājumu. Iepazīstot mākslu, bagātinās cilvēka valoda.

Valodas attīstību nosaka jaunu krāsu apzīmējumu rašanos. Šodien tas ir ļoti aktuāli,. Būtiskais krāsu nosaukumos valodā ir niansētība. Krāsu nosaukumi tieši ir būtiska un neatņemama valodas sastāvdaļa, kur atklājas vizuālā niansētība un arī valodas krājuma niansētība. Tieši šī iemesla dēļ man šī tēma ir interesanta.

Valoda ir visapkārt bērni valodu dzird mājās, pagalmā, bērnu dārzā utt.. Bērnu vārdu krājums ir trūcīgs, jo daudz laika tiek veltīts viedierīcēm. Daļa vecāku maz runā ar saviem bērniem, nelasa priekšā grāmatas. Tas ir saistīts ar dažādām problēmām nākotnē. Runas prasme ir pirmsskolas vecuma bērna personības kvalitātes rādītājs. Vārdu krājumu var paplašināt, apgūstot krāsu nosaukumus. Apgūstot bagāto krāsu pasauli dabā, bagātinās arī valoda.

Bērns uztver un izprot apkārtējo pasauli un valodu. Pirmsskolas vecuma bērnu pedagogu uzdevums ir attīstīt bērna runas prasmes, jo tieši runu bērns izmanto, lai izteiktu emocijas, domas, varētu komunicēt ar citiem grupas bērniem. Bērna valoda pilnveidojas ik dienu. Valoda ir apkārtējās pasaules izziņas līdzeklis un pašizpaušmes līdzeklis. Iemācoties jaunus vārdus pilnveidojas valoda, apgūst gan netiešo, gan tiešo runu, bērns spēj saprast un izteikt vārdu jēgu un nozīmi. Bērns māc veidot dialogu. Sākumā valoda ir pārdzīvojumu

izteiksmes līdzeklis, vēlāk šo pārdzīvojumus attīstoties valodai, bērns izsaka. Pirmsskolas iestādē valodu var bagātināt ar rotaļu. Spēle un rotaļa arī ir līdzeklis, lai attīstītu valodu.

Pētījuma objekts: darbs ar krāsām pirmsskolā.

Pētījuma priekšmets: 4-5 gadīgu bērnu valoda.

Pētījuma mērķis: teorētiski noskaidrot un praktiski pārbaudīt, kā darbā ar krāsām bagātināma 4-5 gadīgu bērnu valoda.

Pētījuma jautājums: kā darbā ar krāsām bagātināma 4-5 gadīgu bērnu valoda.

Pētījuma uzdevumi:

1. Analizēt literatūru par valodu, tās bagātināšanu pirmsskolā;
2. Apkopot ieteikumus un pētīt reālo situāciju par pašizpaušmes mākslas mācību jomu kā līdzekli valodas bagātināšanai pirmsskolā;
3. Pārbaudīt teorētiskās atziņas empīriskā pētījumā un analizēt iegūtos rezultātus.

Pētījuma metodes:

1. Teorētiskās pētījuma metodes: literatūras analīze;
2. Empīriskās pētījuma metodes:
 - Pedagoģiskais novērojums;
 - Bērnu vecāku rakstveida aptauja;
 - Pedagoģisko situāciju analīze;
 - Bērnu darbības galaproduktu analīze.

Pētījuma bāze: 4-5 gadīgi 13 bērni, 13 bērnu vecāki.

Atslēgas vārdi: krāsa, valoda, personība, vārdu krājums pirmsskolā.

1. Valoda un tās bagātināšana

1.1 Valoda un tās bagātināšana pirmsskolā

Valsts valodas likuma 1. panta 1. un 2. punkts paredz nodrošināt un saglabāt latviešu valodas kultūrvēsturisko mantojumu. Jaunā izglītības reforma „Skola 2030” to papildina uzsverot caurviju prasmju attīstību kā nozīmīgu izglītības mērķi, lai skolēni prastu rīkoties, jaunās, nepazīstamās dzīves situācijās, izmantojot mākslu un kultūru kā instrumentu sevis un savu spēju attīstīšanai. Vārdu krājuma paplašināšana notiek dažādu darbību laikā – gan tiešās, gan netiešās darba formās. Kā pirmsskolā, tā arī skolas vecumā galvenais vārdu krājuma paplašināšanas avots ir bērnu aktīvās darbības, kas saistās ar apkārtējās pasaules izzināšanu. Bērnam jābūt ieinteresētam pētīt un izzināt, tas ir pamats psihofizioloģisko procesu attīstībai, un pieredzes gūšanai un komunikēšanai. Daudz par vārdu krājuma paplašināšanu runā pirmsskolas vecumā, jo šajā periodā visaktīvāk pieaugušais līdzdarbojas bērna runas un valodas jomā – rāda, stāsta, rotaļājas, tādējādi attīstot runas un valodas spējas, arī bagātinot vārdu krājumu. Klausoties bērns uztver jaunus vārdus, pats runājot bagātina un nostiprina savu vārdu krājumu, rakstot, zīmējot, darbojoties praktiski, caur fantāziju bagātinot to („Skola 2030”).

Valoda ir cilvēku saziņai jeb komunikācijai raksturīgai verbālu signālu un simbolu sistēma. Valoda ir ģenētiski iedzimta visas cilvēku sugas īpatnība, kas attīstās un pilnveidojas socializācijas gaitā. Ja nebūtu iespējams, mūsu domas ietērt vārdos mums nebūtu ne paražu, ne likumu, ne mākslas, ne zinātnes. Visi cilvēki runā vismaz vienā valodā. Nevar notikt sociālās un intelektuālas norises bez valodas. Valoda atspoguļo sabiedrības vajadzības, pārmaiņas (Baltiņš M., Druvieta I., 2017).

Bērna kritiskais periods valodas apguvē ir pirmie 5-6. gadi, kad notiek smadzeņu garozas laterizācijas process un valodas centru nostiprināšanās kreisajā puslodē. Ir svarīgi, lai bērns šajā laikā ir saskarē ar cilvēka valodu, citādi valodas apguve turpmākajā dzīves laikā ir apgrūtināta, vai praktiski neiespējama (Baltiņš M., Druvieta I., 2017).

Valodas attīstība iespējama tikai tad, ja pastāv gan iedzimtais valodas apguves mehānisms, gan vecāku ieguldījums valodas attīstībā. Ja viena no šiem faktoriem nav, valoda neattīstīsies. V. Rieķe-Praviņa uzskata, ka vissvarīgākie ir bērna pirmie četri gadi. Vēlāk var apgūt vairākas valodas, bet pamatā ir valodas priekšstats par vienas valodas uzbūvi, pieredze par skaņām un to veidošanos (Markus D., 2003).

Bērna valodiskā aktivitāte ir radoša, bet pats bērns nav valodnieks, viņš nespēj analizēt un apzināti mainīt to, ko ir radījis, nespēj pateikt, ka tas ir labi vai slikti. Pieaugušais var rosināt un sekmēt bērna valodniecisko darbību, attīstīt gan viņa iztēli, gan analītisko domāšanu, palīdzot bērnam atrast arvien daudzveidīgāku domu izpausmi (Markus D., 2003).

Vainīgi arī pieaugušie, kuri maz lieto īpašības vārdus, runājot ar bērnu. Liela nozīme ir kā māte runā ar bērnu no pirmajām dienām. Svarīgs ir estētiskais vērtējums. Valodai jābūt bagātai ar īpašības vārdiem. Mātes valoda iespaido to vai bērna valodā būs daudz shematisko īpašības vārdu. Mātes valoda ir pirmais svarīgais faktors bērna runas attīstība. Viņas runas stils iespaido bērna valodas bagātināšanos (Beloborodova, 2000).

Svarīga vieta bērna valodas attīstībā ir fantāzijai. Fantāzija ir ļoti cieši saistīta ar tēlaino domāšanu. Savā iztēlē bērns visu pārveido dzīvās būtnēs. To sekmē vairāki faktori. Piemēram, rotaļas, spēles, pasakas, kas rosina fantāziju. Bērna iztēli veicina arī sarunas ar māmiņu. Piemēram, "Neplūc puķīti, viņai sāp! Parunājies ar kaķīti, viņš ir bēdīgs!" (Markus D., 2003).

Šobrīd bērnus ietekmē multfilmās ar briesmoņiem, monstriem, supervaroņiem. Tās ir bez valodas un sarunas. Pieaugušajiem ir ļoti daudz iespēju bagātināt bērnu valodu, mācot vērot apkārtni, sarunājoties, lasot skaļi, stāstot un tādējādi veicinot bērna vēlēšanos iepazīt pasauli, iedvesmot dalīties ar pārdzīvojumiem, nekautrēties no emocijām, skaidrot vārdu tiešās un pārnestās nozīmes (Markus D., 2003).

Katra konkrētā bērna valodas attīstības ceļš ir individuāls. Tas ir iepriekš nepārredzams process. Valodisko vidi veido pieaugušie, tāpēc vislielākā atbildība par bērna valodas attīstību jāuzņemas vecākiem, jo viņi savu bērnu pazīst vislabāk. Lai valodas attīstība notiktu sekmīgi, pieaugušajiem jābūt ciešā kontaktā ar bērnu (Markus D., 2003).

Pētījumi liecina, ka noteikta vārdu krājuma un gramatisko struktūru apgūšana ir saistīta ar pieaugušo devumu šajā bērna attīstības posmā (Sallija Vorda D., 2017).

Valoda palīdz atcerēties, sniegt un saņemt informāciju. Bērniem vecuma posmā no 4-5. gadu vecumam ir nostabilizējusies "iekšējā runa". "Iekšējā runa" dod iespēju bērnam plānot darbību, izpratojot dažādus gājienus, problēmas risināšanas nolūkos. Piemēram, bērns liekot puzzle, izdomā, kā to darīt jau iepriekš. Būtībā valoda kļūst par atslēgu pasaules sapratnei, un šī funkcija saglabājas visu atlikušo dzīvi (Sallija Vorda D., 2017).

1.tabula. Valodas attīstības fāzes

Valodas attīstības stadija	Vecums
Raudāšana	Kopš dzimšanas
Dūdošana	6 nedēļas
Vāvuļošana	6 mēneši
Intonatīvi modeļi	8 mēneši
Viena vārda izteikumi	1 gads
Divu vārdu izteikumi	18 mēneši
Vārdu locījumi un galotnes	2 gadi
Jautājumi, noliegumi	2,5 gadi
Retas vai sarežģītas konstrukcijas	5 gadi
Nobriedusi runa	10 gadi

Inese Freiberga, raksturojot vārdu krājumu, paplašināšanos uzsver, ka pirmsskolas vecumā bērns vārda shematikas apgūvē iziet ceļu no vārda subjektīvās jēgas veidošanas dažādās runas funkcijās, kurās liela nozīme ir vārda skanējumam. Ļoti svarīga ir fonētika. Vārda jēga un tā shematiskā lauka veidošanas process ir ilgs un saistīts ar bērna emocionālo pieredzi un izziņas darbību. Valodas pilnveidošanās procesā ir nozīmīga loma mērķtiecīgam pedagoģiskajam darbam (Freiberga I.,2009).

Pirmsskolas vecumā dzimtās valodas apguve notiek runas attīstības procesā, kad pieaugušie sarunājas ar bērniem. Dzimtā valodas apguve sekmē bērna individualitātes un komunikatīvās pieredzes veidošanos to, kā bērns uztver, izprot un veido savu pasauli. Bērns savu pārdzīvojumus un pasaules uztveri pauž ne tikai vārdos, bet arī teikumos, stāstījumos. Dažreiz savas emocijas pauž dzejoļos, skaitām pantos. Tā bērns demonstrē savu ritma izjūtu (Irbe A., Lindenberg S., 2017).

R.Purmale un V. Uršuļska uzsver, ka īpaši nozīmīgs periods bērna attīstībā ir trešais dzīves gads, kad strauji paplašinās vārdu krājums. Līdz šim dominē lietvārdi, bet divus trīs gadu vecumā līdztekus apkārtējo priekšmetu nosaukumiem, bērns apgūst prasmī nosaukt darbības. Bērni sāk saprast, ka vienu un to pašu darbību var attiecināt uz citiem priekšmetiem, lietām un notikumiem (Purmale R., Uršuļska V.,2015).

Pedagoga aptaujas rezultāti liecina, ka strādājot pirmsskolas izglītības iestādēs nākas novērot, ka bērniem ir ļoti nabadzīgs vārdu krājums. Vecāki laika trūkuma dēļ neveltī laiku bērniem. Nenotiek dabisko sarunu dialogs starp bērnu un pieaugušo. Bērni ilgi pavada laiku pie telefona, datora.

Mūsdienās ir zudusi nepieciešamība lasīt grāmatas, tās aizvieto internets, tāpēc arī pieaugušo valoda ir nabadzīga. Pedagogam savā darbā ir nepieciešams pilnveidot savu latviešu valodas prasmi, pedagoģiskā darba mērķtiecību, kā arī aktivizēt apguves veicināšanu (Taurisko, 2004).

Pirmsskolā rotaļnodarbībās ir svarīgi klausīšanās vingrinājumi. Pirmsskolas vecuma bērns pasauli uztver emocionāli, līdz ar to valodas apguvē svarīgs ir emocionālais fons, kuru nodrošina īpaši radīta vide. Tā sekmē bērna attieksmes, attiecību un izpratnes veidošanu, kā arī pārdzīvojumu izteikšanu valodā (Anspoka, 2013).

Šobrīd daudzi bērni, kuri apmeklē pirmsskolas iestādi, ir ar runas un valodas traucējumiem. Viens no veidiem, kā uzlabot bērnu komunikāciju un bagātināt valodu ir lasīšana priekšā un stāstu stāstīšana. Tika veikti pētījumi, kuru rezultātā tika konstatēts, ka lasīšana priekšā, stāstu stāstīšana un to apspriešana sekmē valodas un runas attīstību. Svarīgs bija priekšnoteikums, ka pirmsskolas pedagogi šo metodi izmanto kā svarīgu un gramatiski pareizu ar pedagoģisku mērķi, lai veicinātu bērnu komunikāciju savā starpā. Viss pētījums tika veikts Šveicē 2010. g. 11 pirmsskolas iestādēs. Pētījumā piedalījās 573 bērni. Pirmsskolas iestādei ir diezgan izšķiroša loma bērnu runas un valodas attīstībā.

Sasniedzamie mērķi bērnu valodas un runas attīstībā:

- Mācēt atšķirt balss intonācijas;
- Attīstīt spēju klausīties, domāt un izteikt savas domas, personīgo viedokli;
- Mācēt lietot sarunvalodu, leksiku, lai varētu uzdot jautājumus, aizstāvēt savu viedokli un komunicēt ar citiem;
- Attīstīt bērnos interesi par rakstīto runu, saprast simbolus, attēlojumus, saprast dažādu informāciju;
- Attīstīt savas radošās spējas, talantus.

Šie mērķi nav paredzēti, lai beigās dotu vērtējumu bērna attīstībai. Šie mērķi vairāk ir orientēti uz pedagogiem. Šodien joprojām ir aktuālas idejas, kas nāk no pagājušā gadsimta. Piažē uzsvēra, cik svarīgi ir bērna pārdzīvojumi, sajūtas, koncentrējot uzmanību uz kognitīviem modeļiem un mentālām struktūrām, kuras pārvalda pārmantotas spējas. Piažē iedzimtībai piešķīra lielu lomu, turpretī Vigotskis uzskatīja, ka svarīgākā loma ir sociālkultūrai videi un tās iedarbībai uz bērnu. (Levs Vigotskis, Žans Piažē un mūsdienu psiholoģija, 1998.).

Komunikācija ir ļoti svarīga, dzīvē nepieciešama prioritāte. Svarīgi ir runāt ar apkārtējiem, saprast tos, dalīties ar savām izjūtām, pieredzi. Komunikācija tā ir sociāla darbība, balstīta uz savstarpēju sapratni, pieredzi, apmaiņu, jūtām, darbību (Brodin,1991,Honig,2007,Saracho,2004).

Tā ir balstīta uz piedalīšanos un savstarpēju sadarbošanos. Nepieciešamībai komunicēt ir izšķiroša un nozīmīga loma bērna veselībai un labklājībai. Bērna mijiedarbība ar vecākiem (māte – bērns un tēvs – bērns) sākas jau ar bērna piedzimšanu un turpinās, kamēr vecāki baro jaundzimušo (Broclīn, 2018. g., Sommes, 2012. g.).

Tieši šajā mijiedarbībā slēpjas agrā un izšķirošā nozīme bērna attīstībā (Brus, 2014., Gorovičš, 2015., Brodīns, 2013.).

Vissvarīgākais periods bērnībā ir pirmie pieci gadi. Daudziem bērniem nepieciešams atbalsts attīstībai, sadarbībai, identitātes un radošo spēju veicināšanai. Šeit liela loma ir sarunai un valodai. Lai šodien varētu izteikt visu, ko domājam, jūtam, mīlam, mums ir nepieciešama attīstība komunikācijā un bagāta valoda. Bērni mācās valodu sociālkultūras kontekstā, tās ir sociālās spēles pirmsskolas grupās, kur bērni klausās savos vienaudžos un izrāda arī sevi (Brodīns, 2018.).

Tieši tādēļ pedagogiskai darbībai pirmsskolas iestādēs jābūt piemērotai, adaptētai visiem bērniem un jāņem vērā, ka bērni nāk no dažādām vidēm ar dažādām vajadzībām. Komunikācijai un valodai, runai jābūt galvenai prioritātei, kura aizrauj. Daudziem bērniem ir nepieciešams atbalsts un palīdzība, jo ir problēmas ar runas un valodas attīstību (Vilsons, 2011. g.).

Eksistē ļoti daudz metodes, kuras stimulē bērna valodas attīstību. Viens no svarīgākajām metodēm ir sociālās spēles, lasīšana balsī, stāstu stāstīšana (Brodīns, 2015. g., Sommes, 2012. g.).

Pētot pirmsskolas bērnu attīstību, arī runas un valodas attīstību pirmsskolā secinu, ka pirmsskolas iestāde ietekmē bērna veselību un labsajūtu.

Svarīgi ir vairāki ietekmējoši faktori:

- Pedagoģa kompetence, pedagoģiskā darba plānošana;
- Nelielas grupas, lai pedagogs var pievērst vajadzīgo uzmanību katram bērnam;
- Pietiekams pedagoģu skaits;
- Nedrīkst būt bieža kadru maiņa;
- Labvēlīga, pozitīva, droša vide (Brodīns, 2015. g., Sommes, 2012. g.).

Svarīga valodā ir lasītprasmes attīstība. Svarīgi ir, kādu literatūru pedagogs lasa un pārrunā ar bērniem. Tas veicina vārdu krājuma pilnveidošanu un spēju izteikt secinājumus. Svarīgi, cik grāmata būs interesanta bērniem, jo tas var veicināt interesi par grāmatām. Vēl svarīgs faktors kā pedagogs lasa priekšā grāmatu, cik tas ir saistoši bērniem.

Pedagoģam jāveicina, lai bērni paši izdomā stāstus, pasakas. Sākumā pedagogs stāsta savus stāstus, pasakas, tad aicina bērnus domāt. Tas veicina, ne tikai valodas, runas attīstību, bet arī iztēli, fantāziju un radošumu.

Var izmantot dažādu literatūru:

- Pasakas;
- Dzejoļus;
- Grāmatas ar attēliem;
- Dziesmas grāmatas;
- Stāstus no reālās dzīves.

Bērni paši piedāvā, par ko vēlas uzzināt, ieraudzīt, parunāt. Pēc tam dzirdēto var izspēlēt teātrī, uzzīmēt, uzgleznot, izpausties var dažādi. Tas arī sekmēs valodas attīstību. Dažreiz bērni atnes no mājām mīļākās grāmatas un vēlas par tām pastāstīt. Pie labi pārdomātas stratēģijas grāmatu lasīšana, stāstu stāstīšana, strādās kā labs instruments runas un valodas attīstībai un pilnveidošanai (Brodins & Renblands, 2015).

Valoda un runas attīstība, lasītprasme ir svarīgs faktors tālākai bērna attīstībai un viņu sekmēm skolā (M.Inomova, 2020). Pedagoģe Miltiņa raksturo valodas sociālo raksturu, uzsverot, ka valoda, var būt radoša, abstrakta un satur vispārējos principus un to saprot visi sabiedrības locekļi (Miltiņa, 2008).

R. Fišers savos darbos uzsver, ka galvas smadzenes ir gatavas mācīties valodu jau no dzimšanas. Cilvēka smadzeņu kreisajai puslodei ir iedzimta spēja uztvert mutisko valodu. Šis process ir ārēji jāstimulē. Bērnām ir jāmacās runāt un domāt (Fišers, 2000).

Balstoties uz ilggadējiem bērnu runas un valodas attīstības pētījumiem, secina, ka bērna runas attīstībā atspoguļojas ne tikai valodas likumi un sarunvaloda, bet arī domāšana un izziņas process (Gbozgebs, 2005).

Vigotskis savā fundamentālajā darbā ‘*Domāšana un runa*’ uzsver, ka runas primārā funkcija ir komunikatīvā funkcija. Svarīgākais bērna valodas attīstība ir komunikācija un emocijas. Bērna mamma ir pati svarīgākā persona bērna dzīvē. Pirmās sarunas ar bērnu notiek, kad bērns vēl ir mammas vēderā. Bērns jūt mammas noskaņojumu, emocijas. Svarīga ir vide, kurā bērns aug, tuvinieki, viņu rūpes un sarunas ar mazuli. Viss sākas ar mīlestību (Vigotskis, 2002).

2. Tabula. Pratību pamati un apguves līmeņi.

Apguves līmeņi	Apguves līmeņu apraksti		
	I pakāpe	II pakāpe	III pakāpe
Apguvis padziļināti	Mākslinieciskā darbībā regulāri izmēģina daudzveidīgus materiālus un tehniskos paņēmienus.	Mākslinieciskā darbībā mērķtiecīgi eksperimentē ar dažādiem materiāliem un tehniskajiem paņēmieniem: spēlējas, pēta, izsaka izjūtas, rotā.	Mākslinieciskā darbībā mērķtiecīgi izvēlas un variē materiālus un tehniskos paņēmienus ieceres īstenošanai. Pamato savu izvēli.
Apguvis (Mācību programmas SR)	Mākslinieciskā darbībā izmanto dažādus materiālus un tehniskos paņēmienus.	Mākslinieciskā darbībā eksperimentē ar dažādiem materiāliem un tehniskajiem paņēmieniem: spēlējas, pēta, izsaka izjūtas.	Mākslinieciskā darbībā mērķtiecīgi eksperimentē ar paša izvēlētiem materiāliem un tehniskajiem paņēmieniem: spēlējas, pēta, izsaka izjūtas, rotā. Izvēlas materiālus ieceres īstenošanai.
Turpina apgūt	Mākslinieciskā darbībā izmēģina dažādus piedāvātos materiālus un tehniskos paņēmienus.	Mākslinieciskā darbībā izmēģina un variē jaunus materiālus un tehniskos paņēmienus.	Mākslinieciskā darbībā eksperimentē ar materiāliem un tehniskajiem paņēmieniem: spēlējas, pēta, izsaka izjūtas, rotā.
Sācis apgūt	Mākslinieciskā darbībā izmanto viena veida materiālus un tehniskos paņēmienus.	Mākslinieciskā darbībā variē pazīstamus materiālus un tehniskos paņēmienus.	Mākslinieciskā darbībā eksperimentē ar dažādiem materiāliem un tehniskajiem paņēmieniem: spēlējas, pēta, izsaka izjūtas, rotā. Izvēlas materiālus ieceres īstenošanai.

Secinājumi:

Svarīgākais bērna valodas attīstība ir komunikācija un emocijas. Bērna mamma ir pati svarīgākā persona bērna dzīvē. Pirmās sarunas ar bērnu notiek, kad bērns vēl ir mammas vēderā. Bērns jūt mammas noskaņojumu, emocijas. Svarīga ir vide, kurā bērns aug, tuvinieki, viņu rūpes un sarunas ar mazuli. Viss sākas ar mīlestību.

1.2. 4-5 gadīgu bērnu psiholoģiskais raksturojums problēmas sakara

Bērniem ir interesanti sadarboties ar savējiem. Bērni vēro, dzird, analizē un secina, kas ir labi, kas ir slikti. Bērni atdarina savus vecākus, viņu balss intonāciju, pozas. Šajā vecumā bērni spēj sadarboties un pieņemt lēmumus paši. Viņi kļūdās, un paši izdara secinājumus. Bērni saprot lietas būtību, uzdevumu un spēj to izpildīt. Šeit ir svarīga spēja koncentrēties un dzirdēt (Irbe A., Lindenberga S., 2017).

Svarīga ir redzes uztvere. Bērniem patīk spilgtas krāsas, tāpēc dators un telefons ļoti piesaista bērna uzmanību ar savu krāsu, ātrumu un skaņu. Bērni spēj paši rīkoties un izpildīt. Jo bērna vecums ir tuvāk pieciem gadiem, jo iedarbīgāks ir vārds. No latviešu folkloras saprotams, cik iedarbīgs bija vārds iepriekšējās paaudzēs. Folklorā ir vārda spēks, rīcības spēks, piemēra spēks. Tā audzināja saprātīgu bērnu, kas spēj rīkoties patstāvīgi (Irbe A., Lindenberga S., 2017).

No četri līdz piecu gadu vecuma bērnu mutvārdu runa, pilnveidojas tā, ka viņš spēj izteikties, vienkāršos, paplašinātos teikumos, savā stāstījumā bērns ieliek arī emocijas un intonāciju. Teikumi ir loģiski un secīgi. Svarīgi ir trenēt bērna aci un roku. Rakstītā runa ir rakstīšana. Svarīgi ir attīstīt sīko roku motoriku, jo vēlāk “nepaklausīgie pirksti” bērnu nogurdina, un bērns nespēj sevi apkalpot. No trīs līdz piecu gadu vecumam bērna runu var aktivizēt ar dažādām spēlēm. Piemēram, rotaļa “*puķīte-puķīte*” un “*saule-saulīte*” (Irbe A., Lindenberga S., 2017).

Pirms runas perioda nedrīkst bērnam radīt spriedzi. Jābūt saprotošiem arī tad, kad bērns ir sācis runāt. Līdz 3,5 gadiem bērni dzimtajā valodā skaņu, kuru nevar izrunāt, aizstāj ar nepareizu dzimtās valodas, skaņu, piemēram, lido-*jido*. Lai pareizi apgūtu dzimto valodu bērniem, no četriem līdz pieci ar pusi gadiem ļoti svarīga ir spēja koncentrēties. Šeit arī var izmantot dažādus vingrinājumus, spēles, kur nepieciešama koncentrēšanās. Vēl ļoti svarīgi, lai pieaugušie pareizi runātu, jo šajā vecumā bērni klausās viņu runu un atkārto, pārdomā (Irbe A., Lindenberga S., 2017).

Lai varētu īstenot savus pedagoģiskos uzdevumus, ir svarīgi apzināties 4-5 gadu vecu bērnu vecumposma īpatnības un iespējas. S. Tūbele uzsver, ka katrs bērns attīstās savā tempā un katram ir savas psiholoģiskās īpatnības (S. Tūbele.2002.).

Tuvāk piecu gadu vecumam parādās iezīmes, kas ir pirmsskolas vecuma bērniem-zinātkāre, patstāvība. Zinātkāre un patstāvība labvēlīgi ietekmē bērna psihi un uzvedību. Tas atvieglo dzimtās valodas un runas apguvi. Pēc četri gadu vecuma bērna uzmanība kļūst noturīgāka, notiek pāreja no

netīšas uzmanības uz tīšo uzmanību, bērnam jālūdz nosaukt balsī to, uz ko viņam ir jākoncentrējas, tad bērns būs spējīgs noturēt savu uzmanību (Kozlova, Kuļikova, 2000).

Notiek pakāpeniska pāreja no netīšās un īslaicīgās atmiņas uz tīšu un ilglaicīgu. Palielinās bērna atmiņas apjoms. Piecgadnieks jau patstāvīgi mēģina elementāri sistematizēt materiālu ar mērķi to atcerēties (Svence, 1999).

Bērns var mācīties dzejoļus ne tikai mehāniski atkārtojot, bet izmanto asociatīvo domāšanu. Lēnām attīstās loģiskā domāšana, tieksme izprast cēloņsakarības. Šajā periodā bērni intensīvi meklē cēloņsakarības, par ko liecina neskaitāmie jautājumi. Bērni 4-5 gadu raksturīga netīša iztēle, kas pāriet uz tīšo iztēli. Bērni spēj iztēloties savas darbības, konkrētu mērķi. Šajā vecumā parādās literārā un mākslinieciskā jaunrade. Bērni izdomā notikumus, pasakas, stāstus (Kozlova, Kuļikova, 2000).

Šajā vecumā bērniem ir ļoti svarīgi, lai pieaugušie izturētos ar cieņu, uzslavētu. Bērni ir ļoti jūtīgi, un ātri apvainojas (Gerbova, 2006).

3. Tabula. Bērna valodas attīstība

Vecums	Receptīvā valoda	Ekspresīvā valoda
4 gadi	<ul style="list-style-type: none"> Saprot 1500-2000 vārdus Saprot cēloņu – seku jēgu (ja liks roku pie plīts, var apdedzināties) 	<ul style="list-style-type: none"> Lieto vietniekvārdus ‘viņš’, ‘viņa’. Izmanto saikli ‘tādēļ ka’. Parādās jautājumi ‘Vai bija?’.
4,5 gadi	<ul style="list-style-type: none"> Parāda noteiktu formu, ja to nosauc Saprot jēdzienus ‘starp’, ‘virs’, ‘zem’, ‘augšā’, ‘apakšā’ Saprot skaitļa 3 nozīmi 	<ul style="list-style-type: none"> Veido teikumus ar 4-7 vārdiem. Runa ir skaidra. Atbild uz jautājumiem ‘cik tālu?’. Saskaita 4 objektus. Iemācās skaitīt līdz 10. Atkārto nosauktos 4 skaitļus. Lieto jautājumus ar jautājuma vārdiem. Lieto formas ‘būt’, ‘varēt’ Sāk lietot īpašības vārdu salīdzinājuma formas (mazāks-lielāks).
5 gadi	<ul style="list-style-type: none"> Saprot 2500-2800 vārdu. Izpilda sarežģītākus trīsdaļīgus norādījumus. Pazīst atskaņas. Saprot antonīmus. 	<ul style="list-style-type: none"> Atbild uz jautājumiem: ‘kad’, ‘cik bieži’, ‘cik ilgi’. Jautā par vārda nozīmi. Pareizi izstāsta garu stāstu. Lieto darbības vārdus ar lietvārdiem. Atvasina lietvārdus ar izskaņām.

Normālas valodas attīstības kritēriji (Smita, Strika, 1998. g.)

Bērna vārdu krājuma paplašināšanas, tāpēc leksikas bagātināšana un aktivizēšana šajā vecumā bērniem ir ļoti svarīga (Gerbova, 2006). Veiksmīgi paplašināsies vārdu krājums tad, ja bērns dzirdēto vārdu saistīs ar priekšmeta nozīmi un darbību (Miltiņa, 2005). Četru līdz piecu gadu vecumā bērni jau veido saliktus teikumus, apgūst dzimtās valodas gramatisko Uzbūvi un izmanto to samērā brīvi un pareizi (Lieģeniece, Nazarova, 1999).

Bērni nodarbojas ar vārdu jaunradi. Spēles un rotaļas spēj paaugstināt valodas zināšanu līmeni, paplašina vārdu krājumu. Mērķtiecīgi organizētas spēles, rotaļas var būt visefektīvākais līdzeklis bērnu runas prasmju attīstībai. Spēļu laikā esošā mijiedarbība veicina strauju valodas apguvi, tā kā bērnam ir svarīgi komunicēt. Ja bērns ir labs rotaļu biedrs, tas dod gandarījumu komunikācijā (Eden, 2008, Lieģeniece, 1999).

Runas prasmju attīstībai noder vārdu spēles, didaktiskās spēles. Svarīgs faktors ir intonācija, kādā runājam ar bērnu. Intonācijā bērns sajūt, vai tas ir pārsteigums, pārmetums, dusmas vai prieks. Intonāciju nianse bērns apgūst, klausoties pieaugušajos. Pieaugušo intonācijas dziļi nogulsņējas bērna valodas izjūtā. Pēc tam tās sadzirdēsīm bērna valodā attiecībās ar apkārtējiem. No trīs gadu

vecuma bērnam ļoti patīk aplūkot grāmatas ar lielām, reālām, skaidrām bildēm. Tekstiem jābūt ar vienkāršiem un īsiem teikumiem. Priekšā jālasa tā, it kā tas būtu paša lasītāja stāstījums. Svarīgi ir pārrunāt izlasīto, redzēto, uzdodot bērnam jautājumus. Veicinot atgriezenisko saiti. Jautājuma piemēri: “Ko viņi darīja?”, “Kas tas ir?” utt.. Jautājumi piešķir grāmatu attēliem jēgu un rosina bērna iztēli, dod vietu sarunām, pilnveido viņa valodu. Vēlāk pārrunājot grāmatā lasīto, jautājumi kļūst grūtāki. Piemēram: “Kā tu domā, vai viņi rīkojās pareizi?”, “Ko tu darītu?” utt.. Svarīgi, lai informācija nogulsnējas (Irbe A., Lindenbergas S., 2017).

Četru gadu vecumā bērnam turpinās prasme pilnveidot savu runu – runājot teikumos. Jautājumiem bērnam jābūt tādiem uz kuriem nevar atbildēt ar jā vai nē. Svarīgi, lai bērns atbildot uz jautājumu, veido teikumu. Te arī var noderēt spēles un rotaļas. Šī vecuma perioda beigās jābūt teikumiem, kur ir salīdzināšana. Piemēram, “Kaķis ir uzskrējis kokā, bet suns rej.” Šajā vecumā bērniem patīk iesaistīties pasaku lasīšanā. Tās teksta vietas, kuras bērns jau zina, viņš saka jau priekšā (Irbe A., Lindenbergas S., 2017).

Kopumā vecuma posmā no trīs, līdz pieciem gadiem bērns, spēj: emocionāli būt līdzās savējiem, ir apguvis dzimto valodu, var palīdzēt un uzklaut, kā arī mācās un atdarina. Šis vecuma posms tiek uzskatīts par egocentrisku. Šajā vecumā bērni visu redz tikai no sava redzes punkta. Bērns neignorē citus, viņi vienkārši nenokļūst līdz bērna apziņai. Konfliktsituācijas redz tikai no sava redzes punkta. Šajā vecumā parādās melošana (Likona, T.,2000).

Šajā vecumā bērniem ļoti patīk zīmēt. Viņu darbi kļūst konkrētāki. Šajā vecumā bērni melo, lai manipulētu. Tā ir pilnīgi normāla parādība. Šajā vecuma posma parādās arī lamāšanās. Bērni eksperimentē ar valodu, izmēģina vārdus, kurus līdz šim nav lietojuši. Tie var būt dažādi lamuvārdi vai rupji joki. Piemēram, “Tu esi *pakaļa!*”. Bērns tas izraisa smieklus. Reagēt vajag. Bērniem ir jāsaprot, ka lamu vārdi un rupji joki nav pieklājīgi (Likona, T.,2000).

No pieci līdz septiņu gadu vecumam bērni atbrīvojas no egocentriskās pozīcijas. Šajā vecuma posmā bērniem ir ļoti vāja paškontrolē, viņi nevalda pār emocijām, tāpēc ir vajadzīga ārējā kontrole. Bērna ceļš uz valodas apguvi ir sarežģīts. Bērni izmanto zināmos valodas līdzekļus, gan veido jaunus. Četrus līdz piecus gadu vecuma bērni sāk saprast vispārinājumus (Sallija Vorda D.,2017).

Četru gadu vecumā bērns parasti ir apguvis plašu vārdu krājumu. Viņa valodā ir visi teikumu pamatveidi. Bērns pilnveido zināšanas par teikumu un gramatisko centru. No četri līdz piecu gadu vecuma bērns valodu izmanto kā līdzekli, lai risinātu problēmas, lai organizētu rotaļas, sarunātos un lai izstāstītu savu ideju. Šajā vecumā spēj izteiktas savas domas, izjūtas. Ar pieaugušajiem (audzinātāju) nerunā tāpat, kā ar mazo brāli, vai māsu. Runājot bērni uzreiz neiejaucas sarunā, bet

pagaida. Četrus līdz piecus gadu vecuma bērniem ļoti patīk valoda, tāpēc audzinātājām jāizmanto rotaļas, mīklas un joki. Bērni spēj noklausīties garus un sarežģītus stāstus. Lai bagātinātu valodu, būtu labi lasīt pasakas, stāstus, kur ir īpašības vārdi. Valoda vēl nav nobriedusi, tāpēc bērni, pat piecu gadu vecumā runājot, pieļauj kļūdas – gramatiskas. Bērni šajā vecumā var sadusmoties, ja nesaprot, par ko pieaugušais runā. Četru gadu vecumā bērni var spontāni uzrakstīt dažādus burtus (Sallija Vorda D.,2017).

1.3 4-5 gadīgu bērnu valodas attīstību veicinoši faktori

V. Korbe savos pētījumos par bērna valodas attīstību uzsver trīs galvenos virzienus:

- Spēja klausīties;
- Attīstīt artikulācijas aparātu;
- Izrunāt visus patskaņus, daļu līdzskaņus, vērst uzmanību uz divskaņu un lūpeņu izrunu (Korbe, 2007).

Gramatiski pareizas runas apguvei izmanto runas vingrinājumus, didaktiskos materiālus Pareiza gramatiskā tiek apgūta saskarsmē ar pieaugušajiem un vienaudžiem. Bērna runas attīstībai var izmantot didaktiskās rotaļas, sižeta – lomu rotaļas, dramatisācijas rotaļas, pirkstiņrotaļas, celtniecības rotaļas, muzikālās un tautiskās rotaļas, kustību rotaļas. Tās var būt kombinētas un kompleksas (Kaņepēja, 2003).

Rotaļas ietekmē bērna runu vairākās jomās:

- Aktivizē bērna runu;
- Papildina vārdu krājumu;
- Bērns apgūst jaunus vārdus, izteicienus;
- Bagātina sarunas, kurās bērns dalās pieredzē, pārdzīvojumos.

Bērns izmanto gan dialogu, gan monologu, kā arī dažādus verbālus un neverbālus izteiksmes līdzekļus (Freiberģa, Dzintare, Augstkalne, 2009).

Rotaļas ar dziedāšanu sekmē valodas apguvi, dziedot vieglāk apgūst pareizu skaņu. Dziedāšana trenē balss aparātu, stimulē dzirdes uztveri. Loti noderīgi bērna valodas attīstībai ir skaitāmpantiņi. Tajos ir dažādas skaņas, kustības, bieži atkārtojas zilbes, mainās balss. Tas viss attīsta runu. Bērniem darbojoties ar pirkstiņiem, tiek dots impulss uz smadzeņu centriem, tādējādi veicina runas attīstību, pirkstiņrotaļas var izmantot rīta apļos, ka logopēdijas vingrinājums (Brice,2011).

Bērna valodas attīstībai un paplašināšanai var izmantot ļoti daudz dažādu materiālu. Tās ir rotaļas, skaitāmpantiņi, pirkstiņrotaļas, dziesmas, māksla, daba, mūzika utt. Galvenais, lai pedagogs atrastu pareizo pieeju katram bērnam.

2.Kultūras izpratnes un pašizpaušmes mākslas jomā: vizuālā māksla

2.1 Mācību saturs saistībā ar krāsu

Vadlīnijas noteic, ka kultūras izpratnes un pašizpaušmes mākslā mācību jomas mācību priekšmetā “Vizuālā māksla”, noslēdzot pirmsskolas izglītības posmu, bērns mērķtiecīgi vēro, klausās un iztēlojas, rada un īsteno ideju daudzveidīgā darbībā, mērķtiecīgi izmanto mākslinieciskās izteiksmes līdzekļus un, ja nepieciešams, kombinē tos, izvēlas un radoši izmanto dažādus materiālus. Stāsta par savu pieredzi radošā darbībā, raksturo vizuālās mākslas darba radīto pārdzīvojumu („Skola 2030”). Noteikumi par valsts pirmsskolas izglītības vadlīnijām un pirmsskolas izglītības programmu paraugiem valodu mācību joma paredz mērķtiecīgi izmantot un integrēt mākslinieciskās izteiksmes līdzekļus, kombinēt tos, šādi iepazīstot latviešu un citu tautu tradicionālajai kultūrai raksturīgo („Skola 2030”).

Mākslas uzdevumi (jēga) kultūrā ir izzināt pasauli. Vērtība – patiesība, izziņa, atklājumi, stereotipu apiešana. Stāstīt. Vērtība – informācijas daudzums, saprotamība. Spēlēties. Vērtība – brīvība, aizrautība, vieglums. Izmainīt pasauli. Vērtība – radošums, novitāte, oriģinalitāte, jēdzīgums, lietderība. Izteikt/ izraisīt pārdzīvojumu. Vērtības – jūtīgums, emocionalitāte, iejūtība, īpašais, raksturīgais, atšķirīgais. Rotāt. Vērtības – izskaistinātais, dekoratīvais, krāšņais. Apliecināt vērtības. Visas kultūras un sabiedrības vērtības. Mācīties. Vērtība – prasmes, spēja kontrolēt savu darbību (Kalēja – Gasparoviča, 2020).

Pirmsskolas izglītības satura īstenošanas mērķis ir zinātkārs, radošs un dzīvespriecīgs bērns, kurš savā dzīvē darbojas ieinteresēti un ar prieku mācās, gūstot pieredzi gan par sevi un citiem, gan par apkārtējo pasauli. Saskaņā ar vadlīnijām pirmsskolas izglītības obligātais saturs ir balstīts uz vērtībām, un tā mērķis ir komplekss bērna mācīšanās rezultāts ilgākā laika posmā, lai bērnam veidotos vispārīgās jeb caurviju prasmes, kas ietver bērna darbības kognitīvos, emocionālos un sociālos aspektus, kuri palīdz apgūt zināšanas, izpratni un prasmes cilvēka darbībai nozīmīgās jomās („Skola 2030”).

Bērna radošā iztēle attīstās pakāpeniski darbības procesā. Pieaugušajiem jārosina bērna radošā iztēle visos attīstības vecumposmos. Arī D. Kalēja-Gasparoviča uzsver, ka radošā iztēle nepieciešama vispārējā attīstībā. Tā palīdz apgūt runu, attīstīt prasmi salīdzināt, spriest un kritiski novērtēt to, kas

radies veiktās darbības rezultātā (Kalēja-Gasparoviča, 2020). Visspilgtāk radošā darbība un interese vizuālajā mākslā parādās jau agrā bērnībā.

Bērnu radošā patstāvīgā darbība nav iedomājama bez noteiktām prasmēm un iemaņām. Pirms pedagoģiskā darba procesa bērns ir jāiepazīst, lai darba process būtu sekmīgs. Sākumā ir jāuzzina bērna prasmes un līmenis. Tas ir:

- Mācēt izpildīt roku kustības;
- Prasme darboties ar materiālu un rīkiem (krāsas, otas, krītiņi);
- Izvēlēties materiālus savai radošai iecerei (Frīdenberga, 2003).

Līdz 5 gadu vecumam bērni galvenokārt velk vertikālas līnijas, jo tās ir ērtas bērna kustībai. Vertikāla bērna kustība ir augošs koks, ejošs cilvēks, māja, u.t.t. (Frīdenberga, 2003).

Pedagogam ir kārtīgi jāizplāno sava ideja, jā sagatavo tēma, darba virsma, materiāli, lai bērns sekmīgi realizētu savu ideju. Reizēm gatavošanās ir garāka nekā pats process. Pedagoģi lasot pasakas, stāstot stāstus, raisa tēlaino domāšanu un bagātina bērnu ar idejām. Tā var būt arī dziesma, deja, mūzikas klausīšanās. Jebkurā mākslas procesā valoda tiek attīstīta. Galvenais ir motivēt un mudināt bērnus. Pedagoģi rada dažādas gleznas, attēlus, uzdod jautājumus mācot uz tiem atbildēt ar pilniem teikumiem. Skatoties attēlus, bērni izdomā savus stāstus (O. Ulšakova, 2017).

Domāt bērnam tēlaini var palīdzēt dažādi paņēmieni. Pedagoģi lasa priekšā grāmatu, tad pārtrauc lasīšanu, liek bērniem izdomāt beigas, aizvērt acis un iztēloties dzirdēto. Koncentrēt uzmanību uz iekšējo redzi, ja aizver acis. Bērni, lai pastāsta, ko ir iztēlojušies, izdomājuši (R. Kišers, 2005g.). Vizuālā māksla sekmēs valodas attīstību, ja pedagoģi ieguldīs savas zināšanas un radošumu.

Secinājumi:

Vizuālā māksla sekmēs valodas attīstību, ja pedagoģi ieguldīs savas zināšanas un radošumu.

Valodas attīstība vizuālajā mākslā ir sekmīga pateicoties bērna radošai domāšanai un mudināšanai bērnu iztēloties, izteikties un brīvi darboties. Vizuālās mākslas darbība attīsta un veido bērna novērošanas spējas, estētisku uztveri uz gaumi, mākslinieciskās spējas, prasmi patstāvīgi veidot kompozīcijas, izmantojot dažādus materiālus. Viss atkarīgs no pedagoģa radošuma un talanta.

2.2 Ideju katalogs darbam ar krāsām bērnu valodas bagātināšanai

Bērns veido izpratni par mākslu un kultūru, praktiski darbojoties, iepazīst mākslas veidus un to izteiksmes līdzekļus, tajos paustās idejas kā autora, laikmeta un kultūras mijiedarbību, kultūru daudzveidību, izpausmes, kultūras mantojumu; iepazīstot sevi, apzinās un izprot piederību tautas, valsts, kopienas kultūrai; piedzīvo jaunrades procesu mūzikā, vizuālajā mākslā, literatūrā, teātra mākslā („Skola 2030”).

Lai attīstītu bērnos krāsu izjūtu nepieciešami, vērojumi dabā (pastaigas, ekskursijas). Tieši dabā var novērot visu krāšņo krāsu gammu, iepazīstoties ar dažādiem krāsu nosaukumiem (gaiši zaļš, tumši zils), valodu var bagātināt ar īpašības vārdiem (priecīgs, skumjš, drūms, saulains, utt.). Gadalaiks ir vislielākais “mākslinieks”, kas iepazīstina mūs ar bagātu krāsu paleti. Daba ir visizcilākais “mākslinieks”. Krāsa dabā neeksistē pati par sevi, viņa ir cieši saistīta ar sezonas izmaiņām apkārtējā pasaulē, laika apstākļiem, diennakts laiku. Piemēram, kā mainās krāsa mākoņiem, kad lec saule. Pedagogi bērniem liek dabā novērot dažādus objektus un nosaukt to pazīmes, viena no spilgtākajām pazīmēm ir krāsa. Krāsa dažādi iedarbojas uz cilvēkiem un izsauc arī dažādas emocijas cilvēkiem. Katram bērnam ir sava mīļākā krāsa, kura viņu iepriecina un rada pozitīvas emocijas, bet krāsa var arī nepatikt un radīt trauksmi un negatīvus pārdzīvojumus. Apkārtējā pasaule mūs pārsteidz ar milzīgu, dažādu krāsu daudzveidību. Dabā tās nepārtraukti mainās. Lai bērni varētu šajā krāsu bagātībā orientēties, viņiem ir jāsaprot krāsu nozīme, tās izmantošana savā radošajā darbībā. Lai bērni varētu realizēt savas idejas darbā ar krāsām, sistemātiski un secīgi ir jāiepazīstina ar krāsām to nosaukumi, bagātinot viņu valodu.

Līdz trīs gadu vecumam attīstoties valodai, attīstās izpratne par garšu, krāsu, lielumu (Jašenko). Pirmie bērna leksikā ir lietvārdi, darbības vārdi, vēlāk parādās īpašības vārdi. 2. gadu vecumā bērns runā 183 lietvārdus, 120 darbības vārdus un tikai 2 īpašības vārdus (Skoblikova, 1996). Bērnam svarīgi sākumā ir nosaukt priekšmetu un tā darbību tikai vēlāk parādās īpašības vārdi. Vieni no pirmajiem īpašības vārdiem ir krāsu apzīmējumi. Mazi bērni jau 6 mēnešu vecumā atšķir krāsas un reaģē uz krāsu izmaiņām (Ceitliks, 2000).

Lai bagātinātu valodu ar īpašības vārdiem bērnam vajag valodas pieredzi, viņiem nav intelektuālās pieredzes kā pareizi lietot īpašības vārdus (Bočiskols, 2010. g.). Krāsas un to salikums vienmēr ir iespaidojis cilvēka jūtas, krāsas ietekmē cilvēka emocionālo stāvokli, iespaido garastāvokli (Dekisenko, 2011).

Krāsa ir ļoti nozīmīga bērna zīmējumā un aplikācijas izteiksmes līdzeklis. Bērnu darbos tā ir koša, atklāta, dekoratīva. Krāsas iedalās hromatiskajās un ahromatiskajās krāsās. Uzsākot bērniem

mācīt krāsas saskaņu, vispiemērotākā ir kontrasta krāsu saskaņošana, jo kontrasta krāsu laukumi, kas atrodas viens otram blakus vai viens virs otra, ļoti izceļas, kļūst, it kā košāki, spilgtāki. Tas atbilst pirmsskolas un jaunākā skolēna uztveres īpatnībām. Pirmsskolas vecuma bērni var apgūt arī tumšu un gaišu krāsu saskaņu, izprast krāsu dažādu intensitāti (spilgtāku vai blāvāku krāsu) (Hibnere 1998). Rudenī var redzēt kontrastu vērojot koši dzeltenu bērzu galotnes stiepjamiem zilajās debesīs.

Lai izkoptu krāsu uztveri jau 3-4 gadus veciem bērniem ģimenē un pirmsskolas audzināšanas iestādē, ieteicams ir krāsu loto rotaļu darbībā. Loto grūtuma pakāpe var būt dažāda. Vispirms ieteicams izgatavot pamatkrāsu loto, pēc tam to var darināt jau sarežģītāk – saskaņā ar krāsu mācību. Tā bērni iemācās atšķirt vairāku hromatisku krāsu tumšākas vai gaišākas, vēsākas vai siltākas nokrāsas. Iemācoties nosaukt dažādos toņus, krāsas, bagātinās bērna valoda. Ieteicams arī ahromātisko krāsu loto, ar kura palīdzību bērni saskata baltās, melnās un pelēkās krāsas dažādās nokrāsas (Hibnere, 1998).

Hromatisko nokrāsu liela bagātība īpaši raksturīga ziediem, koku un krūmu lapām, augļiem un dārzeņiem. Mācoties ziedus, kokus, augļus, dārzeņus, nosaucot, kādā krāsā tie ir, bērna vārdu krājums bagātinās. Bērns var kolekcionēt vienas krāsas dažādu nokrāsu papīru, to griezt un sakārtot kompozīcijā ‘‘Mani košie akmentiņi’’. Viņš var ņemt sarkanu asteri vai dāliju un novērot tās dažādās nokrāsas (tumsāku, gaišāku, vēsāku, siltāku). Pirms attēlošanas viņš, jaucot krāsu pigmentu, uz atsevišķas papīra lapas atrod ziedā un kātā saskatāmas nokrāsas. Pēc šādas iepriekšējas sagatavošanas objektu attēlošana bērnam padodas ļoti savdabīgi, izteikti individuāli (Hibnere, 1998).

Pamazām bērni var apgūt prasmi uztvert krāsu skaistumu tur, kur viņi to iepriekš nav ievērojuši, piemēram, mainīgajām dabas krāsām visos gadalaikos, pievērš uzmanību atbilstošai noskaņai. Tā viņi pamazām iemācās pārmaiņas dabā uztvert ar patiku. Ilgstošos novērojumos bērni var salīdzināt viena un tā paša koka zaļumu pavasarī, vasaras sākumā un vidū, pēc tam – rudenī un konstatēt, ka šim zaļumam katru reizi ir pavisam citāda nokrāsa. (Hibnere, 1998). Bērna valoda kļūs bagātāka, nosaucot koka īpašības dažādos gadalaikos, priecīgi zaļš, koši dzeltens, sabēdājies utt.

Ievērojot bērna individuālās īpatnības, īpaši nozīmīga bērna atraisītā mākslinieciskā daiļradē ir aktīva selektīvā uztvere. Ar tās palīdzību sistemātiskos novērojumus bērns var izdarīt izmeklētu izvēli, atlasī, var gūt vajadzīgu, derīgu jaunu informāciju, piemēram, par gadalaika tipiskām pazīmēm. Bērni parasti vispirms uztver informatīvo saturu – kas attēlots, pēc tam tās mākslinieciskās vērtības – kā attēlots. Mākslas darbu kopumā, kā arī kādu tā objektīvo tēlu bērns uztver subjektīvi, tas nozīmē, ka mākslas darbu katrs uztver savādāk (Hibnere, 1998).

Pirmsskolas un skolas vecuma bērni ir ļoti vērīgi, jo viņiem ir plaša interese par apkārtni, par to, kas notiek dabā un sabiedrībā. Bērni ir zinātkāri un visu aktīvi izzina – īpaši to, kas ir jauns, negaidīts, pārsteidzošs, dinamisks. Piemēram, audzinātājam sagāžas uz galda saliktās augstā izdales materiālu kaudze (Hibnere, 1998).

Bērni uzkrāj valodisko pieredzi saziņā un uztver esošo valodas sistēmu, jo savu valodisko darbību paraugam izmanto pieaugušo runā biežāk saklausāmos modeļus. Bērnu pasīvais vārdu krājums vienmēr ir plašāks par aktīvo vārdu krājumu (Ceitlino, 2013).

Bērns no mazām dienām zina ievadītos konkrētā tautā un valodā esošās krāsu asociācijas. Nevar zināt, vai bērnu lietotie krāsu apzīmējumi ir universāli vai tautas un valodas balstīti. Ir individuāli darinājumi. Bērni pievērš uzmanību krāsu starptoniem un intensitātei, veidojot, individuālus apzīmējumus, piemēram, zilzaļa, brūngani zaļš, sarkanīgi zaļa, brūnmelna, sarkanbrūns, violetīgi sarkans, violeti brūns, samtainš, dzeltens ar pelēku, sarkana ar baltiem punktiem. Tā ir asociāciju pilna ar krāsu, kurā spilgti izpaužas valodas gars (Roze A., 2015).

Bērnu individuālie darinājumi:

- salikteņi un vārdu savienojumi;
- atbilstoši lingvistiskajai tradīcijai, tomēr pilnībā nav uzskatāmi par okazionāliem.

Okazionālie krāsu nosaukumu salikteņi pēc to semantiskajām īpašībām dalāmi divās grupās. Salikteņu pirmo daļu veido nomens (parasti – subtaktīvs), otro daļu – krāsas nosaukums (adjektīvs). Šis modelis aizgūts no vācu valodas. Pēc tā tiek veidota diezgan liela salikto krāsu nosaukumu daļa, piemēram, sniegbalts, debeszils, zāļzaļš u.tml. Okazionālie salikteņi ir tādi, starp kuru komponentiem jēdzieniem nav uztverama nekāda sakarība (ārprātzils, sirdsarkans) (Roze A., 2015).

Kognitīvās valodniecības speciālisti, fiziķi, psihologi un filologi ir daudz pievērsušies krāsu uztveres un nominācijas jautājumiem, salīdzinot dažādu tautu tradīciju un valodu atšķirības. Arī V. Rūķe Draziņa atgādina, ka krāsas nosaukumu izvēli ietekmē ne tikai kāda redzējuma neirofizioloģiskā bāze, bet arī kultūras faktori. ‘*Kādā krāsā ir Latvija?*’ bērni visbiežāk nosauc krāsu salikumu – sarkanbalta vai sarkanbaltsarkana. Tas liecina, ka karogs ir valstiska vērtība – Latvijas karogam ir pievērsta bērna uzmanība, viņi zina karoga krāsas. Šādu salikumu nosauc bērni no 4-10 gadiem (Markuss, Daune Bukša, 2016).

Bagātīgajā krāsu nosaukumu klāstā bērnu valodā mēs rodam esošās valodas sistēmas elementus vārda darināšanā. To izmantošanā ir daudz novatorisma. Ar sufiksu atvasinātie un saliktie krāsu nosaukumi, piemēram, zaļgans, dzeltenīgs, dzeltenpelēks u.c. Praksē ir bieži sastopams, kad krāsu

apzīmēšanai nav izmantots krāsu nosaukums, bet gan reālas, dabas parādība. Saullēkts, lavanda, karamele, dūmaka, krēslas, roze, u.t.t. Tie nav krāsu nosaukumi, bet kontekstā iegūst krāsu nosaukuma funkciju (Roze A., 2015).

Bērni bieži saka – tā ir apelsīna krāsa, saules krāsa, sētas krāsa (pelēks) u.tml. Vecākiem bērni bieži piedāvā tādu krāsu nosaukumus, kuri dominē viņu apgērbā. Tā 2015. gadā veiktajā latviski runājošo bērnu krāsu uztveres pārbaudē tradicionālas bieži saņemtās atbildes bija dzeltenā krāsa - saule, oranžā – apelsīns, zilā – debesis, bet pretstatam melns: melna ir nakts, diena ir dzeltena. Bērniem diena asociējas ar sauli (Markuss, Daune Bukša, 2016).

Kad bērni darina savus krāsu apzīmējumus, viņi cenšas izprast pieaugušo darinājumus. Bērnu valodas piemēri var liecināt gan par nepilnīgu vārda izpratni. Projektā LAMBA pētījumu laikā, atbildot uz jautājumiem par attēlu, daži bērni vārda ķepa vietā teica: *'Kaķa roka.'* Psihologs Ļ. Vigotskis raksta, ka bērna attīstības gaitā priekšmeta lieluma, krāsas, formas, atrašanās vietas uztverei jāklūst konstantai, neatkarīgi no novērojamā apstākļiem un tikai ap 3 gadu vecumu bērna uztvere maksimāli pietuvojas pieaugušajam (Vigotskis, 2004).

Bērnu krāsu asociāciju pētījumā Zemgalē, Vidzemē un Latgalē bija manāmas dzimuma atšķirības. Uz jautājumiem: *"Kas ir sarkans?"* Meitenes nosauca puķes, ābolus, bet zēni nosauca asinis, mašīnas. Pētījumos zēniem mīļākā krāsa bija zila, melna vai zaļa. Bet meitenes bieži izmantoja rozā. Pieaugušo runa palīdz bērnam aptvert savas valodiskās atšķirības no literārās valodas un pakāpeniski iegaumēt gan fonētiskās, gan leksiskās un gramatikās normas (Kazaroska, 2013).

Šo atziņu apstiprina arī latviešu pedagoģe Daina Dzintere un Inga Stangaine, atzīstot, ka pirmais un svarīgākais līdzeklis bērnu runas attīstīšanā ir pieaugušā runas paraugs, nepārtrauktā saskarsmē ar bērnu (Dzintere, Stangaine, 2005).

Skolotājs sekmē bērnu spēju attīstību ar dažāda veida darbībām, piemēram, iztēle attīstās iztēlojoties, sadarbība – sadarbojoties, radošums – radot, spēlējoties utt. (Briška, I.Kalēja – Gasparoviča, D. 2019). Radoša iztēle vajadzīga vispārējai attīstībai, lai apgūtu runu, prasmi salīdzināt, domāt, kritiski izvērtēt savu darbu. Vizuālas mākslas pamatā ir spontāna izpausme, bez spēka piepūles, stereotipa, klišejām utt. (Kalēja – Gasparoviča, D.).

Svarīgi ir bērnos attīstīt radošo potenciālu un veicināt tā attīstību. Bērnam ir jāgūst emocionāls gandarījums par paveikto, viņam ir jābūt pārliecinātam par savām radošajām spējām. Kompetenču pieeja paredz skolotāja atbildību rūpēties par bērna radošā potenciāla atklāšanu un mērķtiecīgi to pilnveidot (Kalēja – Gasparoviča, D. 2020).

Pašizpaušme ir radoša. Tās mērķtiecīgai rosināšanai nepieciešams skolotāja mērķtiecīgs darbs ar bērniem. Šī procesa laikā tiek radītas jaunas idejas, pārsteidzošas asociācijas, efektīvi problēmu risinājumi un citas vienreizējas lietas (Briška, I., Kalēja – Gasparoviča, D. 2020).

4. Tabula. Bērna un skolotāja darbība

Bērna darbība	Skolotāja darbība
Vēro un salīdzina krāsas, līnijas, laukumus, formas, tekstūras, faktūras.	Rosina bērnu darbībai, aktualizē bērna pieredzi. Pievērš bērna uzmanību līnijām, laukumiem, formām, krāsām, faktūrām, tekstūrām apkārtējā vidē un mākslas darbos. Piedāvā atslēgas vārdus to raksturošanai.
Nosauc priekšmeta, dabas objekta krāsu saviem vārdiem un izmantojot skolotājas piedāvātos atslēgas vārdus. Parāda nosauktās krāsas, laukumus, triepienus (līnijas), tekstūras mākslas darbos (reprodukcijās). Zīmē (glezno) vertikālas, horizontālas, apļveida/lauzītas līnijas (triepienus), liek punktus un ripuļus/virpuļus neierobežotā laukumā. Eksperimentē ar krāsām, līnijām, laukumiem, formām, tekstūrām. Jauc krāsas, vēro, kā krāsas mainās (pamatkrāsas,), pārrunā iegūto rezultātu. Patstāvīgi ar otu glezno dažādas formas laukumus, aizpilda tos ar krāsu, tekstūru.;	Piedāvā radošu vidi – iedvesmo, atbalsta, ļauj, nesteidzina, ieklausās, ieskatās. Piedāvā pētīt krāsas, līnijas, laukumus, formas, tekstūras mākslas darbos un apkārtējā pasaulē. Rosina saskatīt izteiksmes līdzekļus un to izteiksmību (noskaņa, raksturs) mākslas darbos. Piedāvā radošai darbībai daudzveidīgus mākslinieciskos izteiksmes līdzekļus (krāsa, tekstūra, triepiens, laukums, forma, līnija, punkts). Darbojas kopā ar bērnu un komentē savu darbību. Rosina bērnu eksperimentēt, nesteidzina, ļauj izbaudīt atklājuma prieku, pārrunā iegūto rezultātu. Ieinteresē dažādot krāsas, līnijas, laukumus, tekstūras, faktūras.

zīmē dažādas formas un aizklāj tās ar tekstūru; zīmē, griež un līmē dažādas formas laukumus kolāžas kompozīcijā; veido dažādas formas un faktūras.	Respektē katra bērna spēju līmeni un diferencē uzdevumus.
Stāsta par savu iegūto pieredzi, vērojot, gleznojot, kombinējot, veidojot. Nosauc (parāda) izteiksmes līdzekļus, ar kustībām parāda to izteiksmību un raksturu (ātrs, spēcīgs, maigs, mīlīgs, kluss, skaļš, ass, mīksts, utt.).	Rosina bērnu nosaukt vizuālas atšķirības un raksturot radīto darbu izteiksmību - kādu noskaņu, spēku, kustību, informāciju izsaka līnijas, formas, krāsas, tekstūras, faktūras.

Vizuālās mākslas nodarbībām ir liela nozīme vispusīgai personības attīstībai, radošā darbība bagātina valodu, pilnveido novērošanas spējas, estētisko uztveri, emocijas. Pedagogam jārosina bērna interese, zinātkāre, spēja izpausties individuālajā veidā (Skola 2030). Svarīgākais ir prieks un pozitīvas emocijas. Ja ir prieks, būs viss pārējais motorika, domāšana, radošums (Vītola, 2011).

Ideju katalogs

Spontāna ekspresija “Noskaņa parkā” (zīmējums-emocionālais pārdzīvojums).

Skolotāja kopā ar bērniem dodas dabā - parkā, pievērš uzmanību, ka katram kokam, krūmam, kuru redzam, ir atšķirīgs raksturs (varens, sīks, spurains, smalks utt.), izmērs, krāsa un zaru ritms.

Pēc pastaigas, bērni ar eļļas krītiņiem uz tumša fona zīmē pēc atmiņas redzētus objektus, ar izmēru, krāsu un līniju ritmu uzsverot to raksturu (varenais koks, spurainā eglīte, mīkstā zālīte, “samudzinātais” krūmājs, pūkainais sniegs u.c.). Kompozīciju pilnveido, akcentējot detaļas.

Skolotāja rosina reflektēt par procesu (nosaukt savas darbības, raksturot kustības un izjūtas) un produktu (zīmējumu), pārrunā ainavas kompozīcijā attēlotos līniju ritmus, kopējo noskaņu. Skolotāja jautā: kas zīmējumos ir mīļš, saulains, salds, vējains, auksts, baiss?

Spēle “Neparastais nams” (kolāža-vieglums un atraisītība, radoša un tēlaina domāšana).

Skolotāja rosina radīt neparastu ēkas risinājumu. Bērni šķirsta žurnālus un pēc izvēles precīzi pa formai izgriež dažādus jocīgus attēlus. Daudzveidīgi kombinējot attēlus un pielīmējot tos uz krāsainas pamatnes, bērni rada atraktīvu kompozīciju - neparasta, pārsteidzoša, “nepareiza” nama tēlu.

Bērni iztēlojas, kas šajā mājā atrodas/ dzīvo: leļļu veikals, auto darbnīca, dronu apkopes bāze, datorstudija, hokejisti, mūziķi, skolotāji, utt. Ja nepieciešams, papildina kompozīciju ar tekstūru (līnijām un punktiem), faktūru (aplicējumi: pogas, diegi, lentes).

Skolotāja rosina bērnu reflektēt par radošās darbības procesu un rezultātu, mērķtiecīgi jautājot: Kas attēlotajai ēkai ir raksturīgs? Kas radītajā kompozīcijā ir neparasts, pārsteidzošs, interesants, jautrs? Kas darbojoties bija aizraujoši? Kur vajadzēja pūlēties? Ko tu iemācījies? Ko tu tagad labi proti? (Skola2030, Kultūras izpratne un pašizpaušme mākslā)

Zemes māksla (māksla kā pasaules izziņa)

Pastaigas laikā bērns kopā ar skolotāju vēro dabas objektus, zemes virsmu dažādās vietās no dažādiem skata punktiem. Kopīgi spriež par dabas objektu dažādām nozīmēm – dzīvs/ nedzīvs, kustīgs, neparasts, krāšņs, bīstams, noslēpumains utt. Izvēlas vietu, materiālus, to savietošanas un sastiprināšanas veidus un darbības mērķi. Rada dažāda izmēra un nozīmes instalācijas dabas vidē no dabas materiāliem. Kopīgi ar skolotāju atklāj, ka daba piedāvā daudzveidīgas iespējas savai mākslinieciskai pašizpaušmei. (Skola2030, Kultūras izpratne un pašizpaušme mākslā)

Glezošana „Zemes māte” (māksla kā vēstījums)

Bērni glezno krāsaini (hromatiski) pelēko krāstoņu kompozīciju. Ar otu uzzīmē laukumus: ovālu, taisnstūri un trīsstūri. Kopīgi pārrunā kādas formu īpašības var saskatīt matu sakārtojumos (apaļīgas, stūrainas, izstieptas) un uzzīmē tās. Tad aizklāj laukumus – katru ar citu paņēmienu. Ovāla laukumu (seja) aizklāj vienmērīgi (sejas āda ir gluda) ar vienu krāsaini pelēko toni. Ar citu krāsaini pelēkās krāsas notonējumu gludi aizklāj arī kaklam paredzēto laukumu. Laukums frizūrai tiek aizklāts, atbilstoši to struktūrai (taisni, čirkaini, kupli un pūkaini). Plecu daļas laukums tiek aizpildīts ar „bakstīšanas” triepienu, lai rastos asociācija par tekstila materialitāti.

Skolotāja rosina bērnus pavērot, kā izskatās acis, ja cilvēks skatās lejup. Bērni konstatē, ka nav redzama visa acs, bet tikai „ķeksītis”. Tāpat piedāvā pavērot kā izskatās mute, kad savelkam tās „tūtītē”. Bērni konstatē, ka tas ir līdzīgs punktam. Ieglezno sejas detaļas ar otiņas galu.

Kopīgi pārrunā Zemes mātes noskaņojumu - kurš no portretiem ir mierīgs, kurš kaprīzs, dusmīgs, kustīgs vai niķīgs. (Skola2030, Kultūras izpratne un pašizpaušme mākslā)

Spēle – nosauc krāsu

Lai iepazītu krāsas, izmantojam kartīšu komplektu ‘*Krāsas*’. Izvēlamies dažādu krāsu kartītes (līdz 5), piemēram, balto, melno, dzelteno, zilo, zaļo. Šo komplektu izmantojam dažas dienas, no 4 līdz 7 dienām, pēc tam lietojam citu krāsu komplektu. Sākot nodarbību, sev vienā pusē novietojam visu kartīšu komplektu, ko rādīsim bērnam, bet otrā pusē atliksim tās kartītes, kuras būs parādījuši. Labāk, lai pirmā ir spilgta krāsas kartīte, piemēram, dzeltena.

Krāsai ir spēcīga iedarbība un tā momentāni piesaista uzmanību. Tāpēc nav vēlams, ka vienā komplektā ir krāsas, kas tuvas pēc spektra: dzeltena, oranža, sarkana. Šīs krāsas vajag papildināt ar gaišzilo, zilo, zaļo un violeto. Ņemam kartīti, parādām bērnam un vienlaikus nosaucam krāsu (izrunājam skaidri un mierīgi, ar smaidu: ‘*dzeltena*’, palūgt nosaukt bērnam kas varētu būt dzeltens.). Pēc pāris sekundēm noliekam kartīti.

Ņemam nākamo kartīti, tāpat parādām, nosaucam krāsu un pēc tam noliekam otrā pusē. Un tā – visu komplektu. Visa ‘nodarbība’ norisinās dažu sekunžu laikā. Pēc nodarbības aizvācām komplektus, lai bērns tos nevarētu redzēt līdz nākamajai nodarbībai. Tā ‘*stunda*’ beidzas līdz brīdim, kad bērnam tā varētu apnikt, tāpēc viņš ar interesi turpinās iepazīt krāsas arī turpmāk. Bērni ar milzīgu patīku pēta krāsas. Viņi ļoti ātri iegaumē pamatkrāsas, tāpēc pēc to apgūšanas var pievērst bērna uzmanību tādām krāsām kā rozā, persiku krāsa, oranža, zeltainā, sudrabainā, ceriņkrāsa, violetā un citas nokrāsas: debeszils un tumši zils, salātzaļš un tumši zaļš, un citas visu krāsu tumšās un gaišās nokrāsas. Tā bērnam ir aizraujoša nodarbošanās. Krāsas var izmantot arī, lai novērstu bērnu uzmanību. Nākamais solis pēc krāsu apgūšanas var būt jau mākslas darbu, piemēram, skaistu glezniecības paraugu aplūkošana. Var izmantot sienas kalendārus ar gleznu reprodukcijām, parādīt tās bērnam. Tāpat jūs varat iepazīstināt bērnu ar dažādu tautu mākslu.

Vecākiem bērniem var mācīt dažādu mākslinieku darbus no grāmatām. Ar šādām nodarbībām trīs gadu vecumā, reizēm pat agrāk, bērns ne tikai zinās un pazīs skaistus mākslas darbus, bet būs spējīgs arī atšķirt dažādu mākslinieku rokrakstus un pazīst viņu gleznošanas manieri citās, bērnam nepazīstamās gleznās (J. Režņičenko, ‘Bērna harmoniska attīstība, apmācība un audzināšana no pirmajām mūža dienām’).

Krāsu izjūtu var attīstīt, vērojot dažādus mākslas darbus – gleznas reprodukcijas, ilustrācijas bērnu grāmatās. Svarīgi izveidot sistēmu, kā attīstīt krāsu izjūtu zīmēšanas, gleznošanas nodarbībās. Rūpīgi izvēlēties materiālus, paraugus un izmantot didaktiskās spēles. Svarīga ir vide, kurā bērni darbojas. Tai ir jābūt estētiski skaistai. Pedagogam jābūt kompetentam krāsu mācībā.

Didaktiskā spēle, kura attīsta krāsu izjūtu un bagātina valodu:

1. Pedagoģs gatavojas nodarbībai;
2. Pati nodarbība;
3. Nodarbības analīze.

Lai novadītu didaktisko spēli, jāizsauc bērniem interese to var veicināt dažādi, piemēram: mīklas, skaitāmpantiņi, pārsteigums, atgādinājums par spēli, ko bērns spēlē ar prieku. Iepazīstina bērnus ar spēles saturu, didaktisko materiālu, kuru izmantos spēlē (parāda priekšmetus, kartiņas, īsa saruna, kurā paskaidro bērnu izpratni par spēli). Paskaidrojam spēles noteikumus. Parādam kā spēlē jāsadarbojas, lai bērni pareizi darbotos. Svarīgi kāda loma ir pedagogam spēle.

Pedagoģam pēc spēles vienmēr ir jāpārdomā, kas strādā efektīvi, bet kas mazāk efektīvi. Kāpēc, nenestrādāja dažas lietas, ko vajadzētu pamainīt. Spēlējot didaktiskās spēles, jāievēro katra bērna individuālās īpatnības. Šajā sakarā, kā mainīt spēli, uzlabot to ar jauniem materiāliem, uzdevumiem, kuri formētu 4-5 gadus vecu bērnu krāsas izjūtu, bagātinātu valodu. Jānostiprina un jābagātina bērna priekšstats par krāsām (sarkans, zils, dzeltens, zaļš, balts, melns, brūns). Mācīt tās saskatīt apkārtējā vidē, dabā. Mācīt tās nosaukt, veidot priekšstatu, kā iegūst jaunus toņus veidot priekšstatu par nokrāsām (rozā, gaiši zils, gaiši zaļš, pelēks). Iemācīties jaukt krāsas, lai iegūtu šos toņus. Nosaukt šos toņus dabā un apkārtējā vidē. Lai bērni varētu radoši strādāt, realizēt savas idejas savos darbos iedrošināt izmantot dažādu krāsu aplikācijas, pievērst uzmanību daudzkrāsainajai pasaulei.

Attīstot krāsu izjūtu bagātinās valoda

Krāsas ir dažādas ar dažādām nokrāsām. Iepazīstinot bērnus ar dažādiem krāsu toņiem, mēs bagātinām arī valodu. Piemēram, raksturojot divas nokrāsas (dzeltenzaļš, pelēkzils), vai dabā novērotās krāsas- (aveņu krāsa, persiku krāsa, salātu krāsa, citronkrāsa) šīs nokrāsas iegūstam, jaucot krāsas. Ja bērnam māca vērot krāsu izmaiņas dabā, aicinot bērnus vērot, kā mainoties gadalaikiem mainās arī krāsas dabā. Ziemai ir savi toņi, pavasarim ir citi toņi utt. Mainās arī dienas. Piemēram, diena ir saulaina, debesis ir pelēkas, tumšas gaišas. Saulainākai dienai ir savas siltās krāsas, vēsai citas. Svarīgi, lai bērni savos darbos jaucot krāsas, spētu atainot novērotās izmaiņas dabā. Pavasarī lapas ir gaiši zaļas, vēlāk tumši zaļas, tad dzeltenas un brūnas.

Literāro darbu lasīšana

Tuvojoties Mārtiņdienai, pedagoģs lasa latviešu tautas pasaku ‘*Liēlais gailis*’. Bērni uzmanīgi klausās. Pēc pasakas noklausīšanās bērni pārrunā pasakā dzirdēto, atbild uz audzinātājas jautājumiem. Katrs bērns izvēlas savu pasaku varoni, kuru gleznot. Pēc pārrunām tiek secināts, ka viskrāšņākais ir

gailis. Gailis ir Mārtiņdienas galvenais varonis. Tiek jaukta krāsu palete. Viskrāšņākā ir gaiļa aste. Kad darbi pabeigti, bērni stāsta par saviem darbiem. Pedagoģs aicina bērnus izdomāt savādākas pasakas beigas. Nostiprinās vārdu krājums, stāstīt prasme, apgūti jauni vārdi.

Mūzikas klausīšanās

Bērniem vajag piedāvāt klausīties klasisko mūziku, piemēram-Vivaldi ‘‘*Gadalaiki*’’. Sākumā bērni noklausās skaņdarbu ‘‘*Rudens*’’. Bērni stāsta, kādu rudens dienu viņi ieraudzīja savā iztēlē, klausoties mūziku. Uz garas tapetes katram bērnam ir savs laukums, kur gleznot. Darbā var izmantot tikai silto krāsu paleti. Tās tiek jauktas, rodas dažādi koši siltie toņi. Bērni stāsta par savu rudens dienu, cik tā auksta, priecīga, skumja, gaiša, saulaina, koša, raiba, ugunīga, vējaina utt.. Tad ir refleksija. Refleksija ir savas darbības un pieredzes apcerēšana, apzināšana, apjēgšana, nosaukšana vārdā. Refleksijas laikā bērns savu jauniegūto pieredzi un zināšanas saista ar iepriekšējām, tādējādi veido jaunas zināšanas un vērtības (D.Kalēja-Gasparoviča).

Nodarbība ‘‘ Rudens krāsas koku lapās.’’

Bērni pastaigas laikā salasa dažādu krāsu un koku lapas. Vēlāk tās noder vizuālās mākslas nodarbībā, nosaucot dažādu krāsu nianses (tumši sarkans, tumši brūns, dzeltenzaļš, sarkanīgs u.t.t). Paletēs jauca krāsas un gleznojam rudens lapas. Esam apguvuši krāsas jaukšanu un apguvuši jaunus vārdus. Pēc tam bērni stāsta par savu rudens lapu un tās piedzīvojumiem. Mūzikas klausīšanās varbūt ar rudens noskaņām, lietus ‘‘*pakš*’’ priecīgi, lietusgāze dusmīga, palaidnis vējš utt..

Citā nodarbībā klausāties U. Stabulnieka dziesmu ar M. Zālītes vārdiem ‘‘ *Nāk rudens apgleznot Latviju* ‘’.Pārrunājam, cik daudz krāsu ir Latvijai rudenī. Pedagoģs piedāvā enerģisku krāsu jaukšanu, attēlojot Latviju rudenī. Pēc tam ir izstāde un stāsti.

Kolāža ‘‘Māras dīķis’’

Pastaigas laikā vērojām, kādās krāsās ir Māras dīķis. Pedagoģs uzdod jautājumus, un bērni atbild. Secinām, ka ūdens ir tumšs un dažādos brūnganos toņos. Dīķī skaisti peld gulbji, pīles. Putni ir krāšņi un krāsaini. Vēlāk grupā pārrunājam redzēto, atceramies, kādas krāsas pamanījām un veidojam kolāžu, izmantojam žurnālus, kalendārus utt. Darbā ir svarīgi ievērot iepriekš mācītos jēdzienus par formu, laukumu.

Tādējādi secināms, ka:

- Skolotājam ir jāpārzina bērnu vecumposms tas labi jāizprot, tikai tad skolotājs varēs veiksmīgi pildīt bērna audzināšanas un mācīšanas uzdevumus, izprast bērnu individualitāti, uztvert bērnu kopveselumā;
- Bērnu runas attīstība tiek veicināta visas dienas garumā - gan nodarbībās, gan pastaigās, gan rotaļās, gan vienkārši sarunās ar bērnu. Ir jāattīsta gan bērnu skaņu izrunas kultūra, gan vārdu krājums, gan gramatiski pareizas runas veidošana, gan teikumu un stāstījumu veidošana;
- Valodas sekmēšanas metodes un aktivitātes ir ļoti daudzveidīgas, bet galvenā un vadošā metode pirmsskolas vecumā ir rotaļa;
- Krāsas ir viens no būtiskākajiem pasaules uztveres elementiem, galvenā redzes maņas sastāvdaļa. Krāsas ir arī neatņemama valodas sastāvdaļa;
- Apgūt krāsas bērni var nodarbībās, pastaigās, darbojoties ar dažādiem priekšmetiem;
- Vizuālās mākslas nodarbībās bērni iepazīst krāsas, to veidus, toņus, nianses.

3. Empīriskais pētījums

3.1. Pētījuma metodoloģija

Pētījuma vieta: empīriskais pētījums ir veikts Rīgas pirmsskolas iestādē X.

Pētījuma mērķis: teorētiski un praktiski noskaidrot kā darbā ar krāsām pirmsskolā var bagātināt valodu.

Pētījuma dalībnieki: Pētījumā piedalījās 13 bērni, vecumā 4-5 gadīgi, lielākai daļai jau ir pieci gadi.

Pētījumā norises plāns:

1. Izvelēties pētnieciskās metodes un tās raksturot;
2. Uz teorētiskās analīzes pamata izvirzīt bagātīgas valodas kritērijus;
3. Noskaidrot pētījuma dalībnieku vārdu krājumu pētījuma sākumā, vidū un beigās;
4. Uzrakstīt pedagoģiskās darbības saturu, izmantojamos līdzekļus, metodes, kā bagātināma 4-5 gadīgu bērnu valoda;
5. Veikt iegūto datu analīzi;
6. Apkopot secinājums par veikto pētījumu.

Empīriskās metodes:

- Vērojums;
- Sarunas ar bērniem;
- Vecāku anketaptauja;
- Bērnu darba analīze.

Vērojums

Tas ir mērķtiecīgs izziņas process, kuru plaši pielieto pedagoģijā. Pedagoģs tiešā komunikācijā iepazīst savus audzēkņus. Pedagoģs iepazīst bērnu, fiksē viņa panākumus, neveiksmes. Vērošana palīdz izplānot mācību procesu, lai veicinātu bērna izaugsmi. Veicot vērošanu, ir jāizvirza mērķi. Pedagoģiskais vērojums ir mērķtiecīgs, plānveidīgs, kur veic novēroto faktu kvalitatīvu apstrādi (Smukā, 2011g.).

Anketaptauja

Pētījuma metode, ar kuras palīdzību ievāc informāciju īsā laika periodā. Ar anketas palīdzību ir iespēja izzināt noteiktus tipiskus faktiskos datus, iegūt izpratni un spriedumus par dažiem jautājumiem. Lai precizētu anketēšanas rezultātus, ir iespēja veikt pārrunas. Pārrunas balstās uz novērošanas un anketēšanas apkopotajiem rezultātiem.

Sarunas ar bērniem

Kompetenču pieeja pedagoģiskajā procesā nosaka, ka nozīmīgākā mācību procesa kompetence ir saruna ar bērnu. Saruna piedalās pedagogs un bērns. Saruna notiek aktivitātes sākumā, pedagogs pievērš uzmanību bērna pieredzei un interesēm. Sarunās ar bērniem var izdarīt secinājumus par runas attīstības prasmēm. Nodarbību beigās notiek refleksija, kur bērns pauž savu attieksmi par paveikto.

5. Tabula. Bagātīgas valodas kritēriji un rādītāji

Bērna darbība	Kritēriji/Rādītāji	Augsta līmeņa pazīme	Zema līmeņa pazīme
Veido īsu stāstu par māksliniecisko darbu.			
	Lieto īpašības vārdus.	Brīvi un atraisīti stāsta par redzēto, piedzīvoto un pārdzīvoto.	Ar skolotāja palīdzību atbild uz jautājumiem par redzēto, piedzīvoto un pārdzīvoto.
	Lieto darbības vārdus.	Brīvi un atraisīti stāsta par redzēto, piedzīvoto un pārdzīvoto	Ar skolotāja palīdzību atbild uz jautājumiem par redzēto, piedzīvoto un pārdzīvoto.
	Lieto lietvārdus.	Brīvi un atraisīti stāsta par redzēto, piedzīvoto un pārdzīvoto	Ar skolotāja palīdzību atbild uz jautājumiem par redzēto, piedzīvoto un pārdzīvoto.
	Lieto apstākļa vārdus.	Brīvi un atraisīti stāsta par redzēto, piedzīvoto un pārdzīvoto	Ar skolotāja palīdzību atbild uz jautājumiem par redzēto, piedzīvoto un pārdzīvoto.

3.2 Pētījuma norise

Empīriskais pētījums notika no 2021. gada 1. augusta līdz 1. oktobrim. Pētījumā piedalījās 13 četrus un piecus gadus veci bērni. Pamatojoties uz to, ka visi bērni nav apmeklējuši pirmsskolas izglītības iestādi pētījuma norises laikā, tas nezina rezultāta ticamību, jo pētījumā paredzēts fiksēt valodas bagātināšanās tendenci vizuālās mākslas nodarbībās. °

Lai izstrādātu pedagoģisko darba plānu un metodes, kas atbilst bērna interesēm un vajadzībām, bērni tika iepazīstināti ar vizuālās mākslas aktivitāšu daudzveidību. Sarunā ar bērniem tika noskaidrotas bērnu intereses, vajadzības, pieredze vizuālajā mākslā un pašizpaušmē. Tika novērotas

un piefiksētas individuāli katra bērna runas prasmes pētījuma sākumā. Novērojumi ļaus izstrādāt jaunas idejas pedagoģiskajam procesam vizuālās mākslas nodarbībās.

Apkopojot novērojumu rezultātus par bērnu runas prasmēm pētījuma sākumā, secināju, ka bērniem ir nepietiekams vārdu krājums. Savā runā maz lieto īpašības vārdus, darbības vārdus. Astoniem grupas bērniem grūtības sagādā apstākļa vārdi. Trīs grupas bērniem ir labi attīstītas runas prasmes. Grūtības sagādā teikumu veidošana. Daži bērni nerunā skaidri, bet izmanto žestus. Uz jautājumiem atbild ar vienu vārdu. No 13 pētījuma dalībniekiem, septiņiem bērniem sagādā grūtības klausīties. Vienam bērnam ir grūtības ar runu kopumā. Ņemot vērā pedagoģiskos vērojumus, kas ir veikti pētījuma sākumā, turpmāk tiks izklāstīts bērnu runas prasmes, interešu un aktivitāšu raksturojums. Pamatojoties uz Datu aizsardzības likumu, turpmāk bērnu vārdi ir mainīti.

Grupa ir ļoti aktīva un skaļa. Lai varētu nobvadīt nodarbības ir vajadzīga disciplīna. Bērni ir lieli un noteikumus saprot, bet vienalga nemāk viens otru uzsklausīt un nemāk koncentrēties darbam. Grupā ir daudz līderu, kas vēlas būt pirmie un galvenie.

Uvis. Kluss un mierīgs zēns. Strādā nodarbības lēni, bet kārtīgi. Reizēm ilgi sēž un domā. Mājās runā krievu valodā, tāpēc latviešu valodas apguve ir apgrūtināta. Zēns ir centīgs, papildus apmeklē *Burtiņskolu*. Zēnam ļoti patīk zīmēt, priekšroku dod zīmuļkrāsām. Vienmēr ir labā noskaņojumā.

Oskars. Zēns ir ļoti aktīvs, grūtības sagādā koncentrēšanās un klausīšanās. Oskars visu laiku ir jānodarbina, lai netraucētu citiem strādāt. Reizēm ir agresīvs pret citiem bērniem. Zēns lasa, un valoda ir bagāta un raita. Laba humora izjūta. Darbus mākslā veic ātri un pavisā, gribas ātrāk visu pabeigt.

Hugo. Zēns ir mierīgs, draudzīgs, centīgs nodarbībās. Hugo jau lasa pa zilbēm. Nodarbībās klausās un darbus pilda kārtīgi. Vienmēr sakārto savu vietu un palīdz citiem. Bez uzaicinājuma palīdzēs audzinātajai darbos. Labvēlīgs pret visiem.

Artūrs. Zēns ir ļoti kustīgs ar uzvedības traucējumiem. Nepārtraukti pieprasa sev uzmanību ar dažādām palaidnībām. Ļoti vēlas, lai audzinātāja komunicētu tikai ar viņu, tāpēc zēnam jādod dažādi darbiņi. Artūrs lasa pa zilbēm. Zēnam ļoti patīk zīmēt un gleznot. visu laiku grib būt mākslas centriņā. Mājās zēns runā krievu valodā, tāpēc uzskatu, ka latviešu valodas prasmes zēnam ir ļoti labas.

Tomass. Zēns ir ļoti runātīgs, runā nepārtraukti, tas reizēm traucē nodarbībās. Tā arī ir uzmanības pieprasīšana sev, pārdzīvo, ja kādam veicas labāk. Ļoti ātri sadusmojās, ja kaut kas nav pēc viņa prāta, patīk komandēt. Tomass ir ļoti dāsns, dalās ar mantām utt. Zēns pazīst visus burtus, runā raiti, tekoši. Zīmēt patīk tikai ar parasto zīmuli, nepatīk krāsot ar krāsām.

Olafs. Zēns ļoti reti nāk uz dārziņu, tāpēc vēl neesmu viņu labi iepazīnusi. Olafs visu laiku turas maliņā, viņam nepatīk, ka ir daudz bērnu. Nodarbībās zēns ir vērīgs un uzmanīgs. Lai pabeigtu darbu, vajag papildu laiku. Māk izteikt savus spriedumus, pārdzīvojumus. Darboties mākslas centriņā patīk.

Karlīne. Meitene ir ļoti centīga un apzinīga. Grupā ļoti draudzīga, atsaucīga. Ļoti patīk sarunāties ar audzinātāju par mākslu, jo apmeklē stikla gleznošanas pulciņu. Darbi mākslā ir krāsaini, interesanti. Valoda ir bagātīga, patīk uzdot jautājumus un atbildēt, stāstīt.

Marta. Meitene ir kustīga, nespēj ilgstoši koncentrēties un klausīties. Vairāk patīk runāt pašai nekā klausīties, tāpēc uzdevumi jāatkārto vairākas reizes. Darbus cenšas izpildīt ātri, lai varētu ātrāk iet spēlēties. Grupā ir draudzīga, tikai reizēm mīl komandēt citus. Vēlas būt līdere. Martai patīk gleznot un zīmēt, viņa arī apmeklē stikla gleznošanas pulciņu. Meitene lasa pa zīlēm.

Elīze. Meitene reti apmeklē dārziņu. Elīze ir nopietna, klusa un draudzīga. Meitenei ļoti patīk viss, kas ir saistīts ar mākslu. Viņai patīk dziedāt, dejot, zīmēt un gleznot. Vizuālajā mākslā darbi ir ļoti neparasti, tajos ir interesanti krāsu salikumi. Darbi ir priecīgi un krāšņi. Māk atbildēt uz jautājumiem, stāstīt utt.

Anete. Meitene ir droša, māk izteikt savu viedokli, izjūtas, aizstāvēt savu taisnību. Patīk manipulēt ar pieaugušajiem, lai panāktu savu. Nodarbībās spēj koncentrēties darbam un strādā kārtīgi. Patīk gleznot.

Markuss. Ļoti kustīgs, ātrs, zinošs un zinātkārs. Aktīvs un dzīvespriecīgs. Ātri iesaistās nodarbībās, bet ātri pārslēdzas uz citām aktivitātēm. Bieži jāaizrāda, jo neļauj izskaidrot nodarbības uzdevumus. Tāpēc, ka darbus dara ātri, tie iznāk pavirši. Lasa pa zīlēm.

Leonora. Klusa meitene, ļoti apdomīga, ļoti atbildīgi pilda uzdevumus. Patīk strādāt ar krāsām. Darbi vienmēr ir piesātināti ar dažādiem toņiem. Sarunā iesaistās tikai tad, ja uzaicina uz to.

Katrīna. Ļoti aktīva meitene. Vienmēr cenšas visus pārkliegt un būt galvenā. Ar grūtībām koncentrējas uzdevumam. Bieži pārjautā, ko vajadzēja darīt. Katrīna ir visu laiku jānodarbina, lai viņa netraucētu citiem strādāt. Meitene ir gudra un apķērīga. Darboties mākslas centrā ļoti patīk.

Organizējot vizuālās mākslas nodarbības, tiks izmantotas sekojošas pedagoģiskās metodes:

- Paskaidrojums (bagātina bērnu priekšstatus par mākslinieciska darba saturu);
- Salīdzinājums (rosina bērnu domāt un analizēt);
- Akcents uz atsevišķām detaļām (rosina bērnu pētīt un uzdot jautājumus);

- Muzikālais pavadījums.

Pēc minētajām metodēm tika novadītas 12 vizuālās mākslas nodarbības, kurās mērījumi tiks veikti pētījuma sākumā, vidū, beigās. Pamatojoties uz ideju katalogu, empīriski tiks pārbaudīti 4 darbi.

6. Tabula. Ideju katalogs empīriskā pētījuma ietvaros

Ideja	Bērnu darbība	Pedagoga darbība. Izmantotie resursi un materiāli.
“Rudens krāsas koku lapās”	Pastaigas laikā vēro izmaiņas dabā, uzmanību pievēršot lapu dažādībai, krāsainībai. Iesaistās rotaļā, vāc, mētā, lidina lapas, vēro, kā tās krīt utt. Vēlāk eksperimentē ar krāsām, jaus tās, glezno krāšņās lapas. Stāsta par savu radošo darbu.	Pastaigas laikā pievērš uzmanību krāsainām, krītošām lapām. Cik to ir daudz – vesela bagātība! Atbalsta bērnu rotaļāšanos, komentē, apraksta lapu krāsainību. Gleznojam uz A4 lapām ar dažāda lieluma otām. Izmantojam, guaša krāsas. Uzdod jautājumus, rosinot raksturot krāsu bagātību (košs, krāšņs, iesarkans, dzeltenīgs, raibs, jestrš, spilgts.). B.Brices “ <i>Pirkstiņrotaļas</i> ”.
“Māras dīķis rudenī”	Pastaigas laikā bērni apiet apkārt Māras dīķim, vēro dažādus brūnos toņus ūdenī, koku atspulgu ūdenī, dīķī peldošos gulbjus un pīles. Bērni sauc, kādās krāsās ir putni. Rotaļa “Kas es esmu par putnu”. Vēlāk grupā veido kolāžu no žurnāliem, kalendāriem ar	Integrēta rotaļnodarbība ar vizuālās mākslas dominanti. Matemātikā mācāmies ciparu astoņi. Pastaigas laikā pedagogs aicina bērnus vērot dabu, pievērst uzmanību, cik dažādās krāsās ir Māras dīķis. Uzdod jautājumus, lai atbildot bagātinātos valoda bērniem (tumši brūns, brūngans, dziļš, tumšs, draudīgs, zaļgans, atspulgs). Pedagogs stāsta par to, ka Māras dīķis bija iemīļota vieta dzejniekam Ojāram Vācietim, kurš sacerēja daudz dzejoļus bērniem un nolasa dzejoli “ <i>Astoņi kustoņi</i> ”. Vēlāk grupā noklausāmies dziesmu “ <i>Astoņi kustoņi</i> ”. Pedagogs piedāvā materiālus kolāžas veidošanai žurnāli, kalendāri, aplicējamais papīrs, A4 lapas, šķēres, putnu spalvas, līme).

	nosaukumu ‘‘Māras dīķis’’.	Autobuss debesīs. Astoņi kustoņi. https://www.youtube.com/watch?v=9_nO1j9LhHs
‘‘Sarkanais dabā’’	Meklē visu sarkano apkārtējā vidē. Atrod mežrozīšu krūmu, bārbeles krūmu un puķu dobes. Noplūcam lapiņas, augļus, lai varētu vērtīgāk aplūkot, cik dažādi sarkanie toņi ir dabā. Vēlāk grupiņā aplicējam krāsu pārejas plēšot krāsainos papīrus. Bērni vēro atnestos augus un aplicē tos.	Integrētā rotaļnodarbība. Dabaszinībās apgūstam augu nosaukumus (mežrozīte, bārbele, ceriņi). Pedagoģs iepazīstina bērnus ar sarkanīgiem toņiem dabā. Aicina bērnus vērot dažādās krāsu nianšes, cik daudz sarkanai krāsai ir dažādu nokrāsu (tumši sarkans, ugunīgi sarkans, sārts, gaišs, maigs, kvēls). Piedāvā dažādu krāsu aplicējamo papīru, līmi un A4 lapas.
‘‘Nāk rudens apglezno Latviju’’	Bērni klausās mūziku pēc tam atbild uz jautājumiem un uzdod jautājumus. Katrs stāsta, kāda ir viņa krāšņā Latvija rudenī, cik katram viņa ir skaista.	Pedagoģs rāda latviešu mākslinieku Ē. Gulbes un K. Irbītes gleznas, kur ir attēlota Latvija rudenī. Pēc tam bērni, izvēloties krāsas (pastelkrītiņi, eļļas krītiņi, guaša), glezno savu Latviju uz tumšā kartona. Uldis Stabulnieks. Dziesma ‘‘Nāk rudens apgleznot Latviju’’. https://www.youtube.com/watch?v=Mr_GLJj5nvA

1. Nodarbība ‘‘ Rudens krāsa koku lapās’’

Mērķis: iedrošināt bērnus jaukt krāsas un izteikt savas domas par darba galarezultātu.

Uzdevumi:

- Rosināt interesi par krāsu jaukšanu;

- Aktivizēt vārdu krājumu ar jauniem vārdiem (košs, krāšņs, raibs, jestrš, spilgts.);
- Rosināt pastāstīt par savu darbu;
- Sekmēt pozitīvas emocijas vizuālās mākslas nodarbībās.

Pirms nodarbības bērni pastaigas laikā vēro krāsainos kokus rudenī, lasa lapas. Pirms nodarbības pedagogs nolasa dzejoli "Lapkritis", lai radītu noskaņu. Uz galda ir salasītās lapas, bērni tās aplūko un pārrunā ar pedagogu, kādās krāsās ir lapas". Skolotāja paskaidro, kā varētu uzgleznot krāšņo lapu paleti, lai iegūtu redzamos toņus, krāsas, būs jājauc viena ar otru. Skolotāja aicina ievingrināt pirkstiņus ar pirkstiņ rotaļu:

'Čibu, čabu, čab,

Lapas čab, lapas čab,

Piku, paku, piku, paku,

Lietutiņš līst, lietutiņš līst,

Klusi, klusi, klusi,

Sēnes dīgst, sēnes dīgst''

(B. Brice)

Bērni uzsāk darbu.

Katrīna: "Krāsu paletē nav tādu krāsu, kādās ir lapas."

Markuss: "Tās ir pārāk raibas."

Skolotāja: "Tāpēc jauksim krāsas un mēģināsim uzzīmēt savu lapkriti dažādos toņos."

Sākas darbs.

Anete: "Sajaucot dzeltenu ar sarkano sanāk oranžs."

Olafs: "Jaucu zaļo ar sarkano iznāk lillā."

Tomass: "Lillā lapas taču arī ir, re kur!"

Marta: "Kam ir lillā lapas?"

Katrīna: "Tās ir no ceriņkrūma!"

Bērnus aizrauj tas, kā veidojas jaunas krāsas un toņi. Kad darbs pabeigts, veidojam izstādi. Bērni stāsta par saviem darbiem.

Bērni apgūst prasmi atbildētu uz jautājumiem ar teikumiem, nosaucot jauniegūtās krāsas, izteikt emocijas.

1. Attēls. Karlīna. 5 gadi

2. Nodarbība "Māras dīķis rudenī"

Mērķis: Nostiprināt prasmi raksturot darba krāsainību, stāstot par savu un grupas biedru darbiem.

Uzdevumi:

- Sekmēt interesi par kolāžu;
- Sekmēt krāsu nosaukumu apguvi, saliktu krāsu nosaukumu apguvi (zilganzaļš, tumši brūns, zaļpelēks, kastaņbrūns);
- Bagātināt bērnu vārdu krājumu.

Nodarbības gaita

Pirms nodarbības skolotāja noorganizē pastaigu gar Māras dīķi. Pedagoģs aicināja vērot dažādās ūdens nokrāsas. Dīķī vēroja gulbjus un pīles, krastā staigājošos baložus. Bērni arī vēroja putnu krāsainību. Pedagoģs pastāsta bērniem par dzejnieku Ojāru Vācieti, kurš ir sacerējis daudz dzejoļu bērniem. Viņam arī patika pastaigāties gar Māras dīķi. Pedagoģs nolasa slaveno dzejoli "Astoņi kustoņi". Vēlāk grupā pedagoģs piedāvāja dažādus materiālus, lai veidotu kolāžu. Uz galda bija kalendāri, žurnāli, aplicējamais papīrs, putnu spalvas, līme un šķēres.

Bērni uzsāk darbu

Artūrs: "Ļoti grūti uztaisīt dīķi, es nezinu kā."

Elīza: “Es izgriezīšu dažādus krāsu kvadrātiņus un salīmēšu.”

Oskars:” Ļoti grūti atrast tumši brūno un zilganpelēko krāsu žurnālos.”

Anete: “Man šis darbs patīk.”

Markuss: “Es uzlīmēšu no spalvām divus baltus gulbjus.”

Šis darbs sagādāja bērniem grūtības, visiem gandrīz bija vajadzīgs papildus laiks, lai varētu pabeigt darbu. Visvairāk viņiem patika veidot putnus. Beigās klausījāmie dziesmu ‘*Astoņi kustoņi*’ un nolēmām šo dziesmu iemācīties. Pedagoģs apsollīja bērniem parādīt multfilmu ‘*Astoņi kustoņi*’.

2. Attēls. Karlīna, 5 gadi

3. Attēls. Artūrs, 5 gadi

3. Nodarbība “Sarkanais daba”

Mērķis: Rosināt bērniem interesi par sarkanās krāsas toņiem, to intensitāti, prasmi salīdzināt dažādus toņus.

Uzdevums:

- Rosināt saskaitīt un atveidot aplikācijā vienas krāsas dažādus toņus;

- Vingrināties plēst smalkus gabaliņus, griezt, lai veidotos aplikācija ar krāsu pāreju;
- Veicināt uzmanību, iegaumējot dotos norādījumus;
- Aktivizēt vārdu krājumus (tumšsarkans, bāls, gaišs, tumšāks, gaišāks);
- Veicināt gribas īpašību attīstību vēlmi pabeigt darbu.

Nodarbības gaita

Pirms nodarbības bērni iet pastaigā un vēro, kas dabā ir sarkans. Aplūkojam košo bārbeles krūmu, sarkanos mežrozīšu augļus, kļavas lapas, hortenzijas, ceriņkrūmu.

Kopīgi aplūkojam attēlus ar dažādām sarkanām rudens nokrāsām. Klausāmies Vivaldi.'' Gadalaiki. Rudens''. Vingrinām pirkstus ar abām, rokām aizver kulaciņus ciet un atver vaļā (ātrāk, lēnāk).

Uz galda pedagogs ir novietojis materiālu kaudzīti. Tur ir dažādi krāsu aplicēšanas papīri. Sarkanais aplicēšanas papīrs ir sešs nokrāsās. Bērni izvēlas materiālu un dodas sākt darbu. Pedagogs parāda, kā plēst un griezt smalko aplicējamo papīru.

Bērni aplicē un komentē.

Katrīna:'' Es aplicēšu mežrozīti, jo zinu pasaku *Ērkšķrozīti*, vēlāk izstāstīšu, labi?''

Artūrs:'' Es griezīšu daudz dažādu sarkanu lapiņu, un būs kā ugunskurs.''

Anete:'' Es aplicēšu mežrozīti, kas zied.''

Elīze:'' Man visskaistākais liekas bārbalu krūms ar savām krāsām (smejas). Bārbijas krūms!''

Anete: 'Bārbija ir rozā!''

Artūrs: ''Es aplicēšu koši sarkanas lapas kā manam McQueen.''

Darbs ir paveikts, kopā pārrunājam, kādas krāsas tika izmantotas, nostiprinām nosaukumus gan par krāsām, gan par augu nosaukumiem. Olafam un Ulvim vajadzēja papildu laiku, lai paveiktu darbu. Katrīna izstāsta pasaku par *Ērkšķrozīti*. Meitenēm ir nodarbība patika visvairāk, jo varēja izpaust viņu mīlākos krāšņos toņus.

3. un 4. Attēls. Artūrs. 5 gadi. Mežrozīšu krūms

5. un 6. Attēls. Elīza. 5 gadi. Bārbele.

4. Nodarbība ‘ Nāk rudens apgleznot Latviju...’

Mērķis: iepazīstināt bērnus ar latviešu gleznotāju gleznām, ainavām, izmantojot reprodukcijas. Mācēt pamanīt gleznās dažādās krāsu nianšes.

Uzdevumi:

- Mācēt nosaukt dažādās krāsu nianšes mākslas darbos;
- Mācēt pastāstīt par redzēto, dzirdēto, iekļaujot jaunus, iemācītos krāsu nosaukumus;
- Gleznojot veidot krāšņu krāsu paleti;
- Mācēt izmantot dažādas tehnikas;
- Veidot stāstījumu par savu darbu.

Nodarbības sākumā skolotāja iepazīstina bērnus ar mākslinieces Ērikas Gulbes darbiem – ‘‘Cilvēku zeme’’, ‘‘Mana Abava’, Ziedi’’, ‘‘Rudens ritmi’’, ‘‘Uz sēnēm’’. Vēl pedagogs piedāvā aplūkot K.Irbītes pasteļu zīmējumus uz tumša papīra.

Pedagogs aicina noklausīties U. Stabulnieka dziesmu ar M. Zālītes tekstu ‘‘Nāk rudens apgleznot Latviju’’.

Pārrunājam redzēto un dzirdēto, bērni uzdod jautājumus un stāsta par savu pārdzīvojumu.

Pedagogs aicina uzgleznot katram savu Latviju rudenī. Uz galda ir guaša, pasteļkrīti, zīmuļi un lapas. Tās ir gan baltas, gan tumšas.

Elīze: ‘‘Mums ir ļoti skaisti lauku mājās pie Cēsīm!’’

Markuss: ‘‘ Es zīmēšu dzeltenu bērzu aiz loga.’’

Anete: ‘‘ Kad es eju uz mājām, es redzu parkā daudz krāsainu koku.’’

Tomass: ‘‘ Man gribas zīmēt uz tumšā papīra, jo izskatās ļoti skaisti.’’

Karīne: ‘‘ Latvija ir skaista vasarā, jo tad zied puķes.’’

Bērniem ļoti patika šis darbs, viņi droši un brīvi darbojās ar krāsām.

Darba atmosfēra bija iedvesmojoša un pacilājoša. Pēc tam rīkojām darba izstādi, un katrs bērns pastāstīja par savu darbu, mēģinot stāstījumā iekļaut jaunus vārdus.

7. Attēls. Uvis, 5 gadi

8. Attēls. Tomass, 5 gadi

9. Attēls. Katrīna, 5 gadi

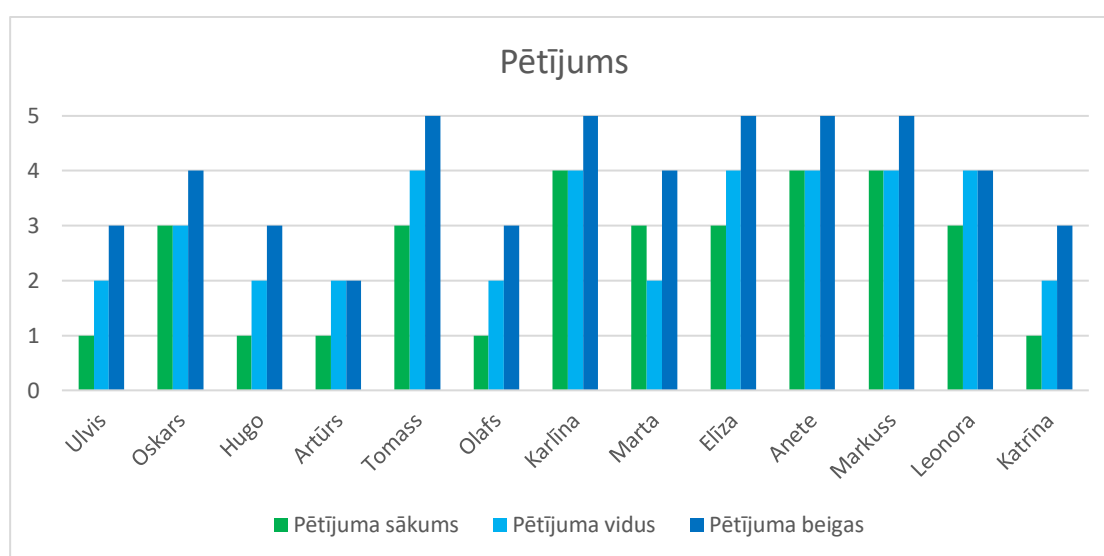
10. Attēls. Marta, 5 gadi

11. Attēls. Markuss, 5 gadi

3.3 Pētījuma rezultāti un to analīze

Pētījums notika no 2021. gada 1. augustam līdz 1. oktobrim. Pedagoģiskie vērojumi tika piefiksēti un attēloti tabulās. Idejas bērna darbībai tika izvēlētas tā, lai temats ir saistīts ar dabu. Pirms nodarbībām tika organizētas pastaigas, kurās bērni tika mudināti vērot, uzdot jautājumus, atbildēt uz jautājumiem, paust viedokli par novēroto. Pirms nodarbībām notika sarunas ar bērniem, lai noskaidrotu katra bērna pieredzi un viedokli. Svarīgi bija bērna attieksme pret piedāvātām aktivitātēm. Lai mācību process būtu interesants, emocionāls, tika izmantota mūzika, dzeja, gleznu reprodukcijas. Refleksijas procesā tika nostiprināti jauni vārdi un aktivizēts pasīvs vārdu krājums.

11. Attēls. Bērnu krāsu atpazīšanas attīstība

Augsts līmenis – Brīvi un atraisīti stāsta par redzēto, dzirdēto, piedzīvoto un pārdzīvoto. Stāstījumā ir īpašības vārdi. Augsts līmenis ir 5.

Zems līmenis – Palīdzot ar skolotāja palīdzību atbild uz jautājumiem par redzēto, dzirdēto, piedzīvoto un pārdzīvoto. Zems līmenis ir 1.

Apkopojot rezultātus var secināt, ka krāsu atpazīšanā ir to ieraudzīšana tuvākajā apkārtnē. Pastaigu laikā bērni krāsu nianšes pamanīja dabā. Pastaigu laikā ir iespēja vērot, pārrunāt redzēto, veidot savus stāstus. Tā ir iespēja bagātināt valodu.

Grūtāk ir ar īpašības vārdiem krāsu nianšu raksturošanu. Visvairāk krāsu nianšes pamanīja un varēja nosaukt Markuss, Tomass, Karlīna, Anete. Maz īpašības vārdu lieto Uvis, Hugo, Katrīna, Artūrs. Bērnu valoda bagātinājās ar vārdiem – gaišāks, tumšāks, raibs, vienkrāsains, zaļgans, sārts u.c. Bērni iemācījās krāsas nosaukt asociatīvi – citrondzeltens, aveņsarkans, debeszils u.c.

Darbā ar 4-5 gadīgiem bērniem būs valodas bagātināšana, ja skolotājs nodarbībās pats būs radošs. Svarīgi ir, lai skolotājs māc organizēt radošas nodarbības un labi pārzina katra bērna individuālās īpašības un prasmes. Ir svarīgi, ka skolotājs komentē un bērni mērķtiecīgi analizē mākslas dabus, stāsta par saviem darbiem un radošo procesu. Skolotājam ir jānodrošina bērniem apstākļi, kuros viņiem ir jādomā un jāveido daudzveidīga pieredze.

Apkopojot vecāku aizpildītās anketas, kā vecāki cenšas attīstīt bērnos krāsu atpazīšanu, bagātinot viņu valodu ikdienā.

Anketās uzdevu četrus jautājumus:

1. Ka jūs mācāt bērnam atpazīt krāsas?
 - a. Vērojot dabu un apkārtējo vidi.
 - b. Kad bērns zīmē pārrunājam krāsu nosaukumus.
 - c. Nepievēršam uzmanību, vai bērns apgūst krāsu nosaukumus.

13. Attēls. Kā vecāki māca bērniem atpazīt krāsas.

Visvairāk vecāki ar bērniem par krāsām runā ejot pastaigā vai ceļojot. Vecāki runā par gadalaikiem un izmaiņām dabā, raksturojot tās.

Sešas ģimenes ar bērniem pārrunā krāsu nosaukumus pastaigās, vērojot dabu un apkārtni. Divas ģimenes nemāca bērniem krāsu nosaukumus. Trīs ģimenes māca bērniem krāsu nosaukumus gan pastaigās, gan grāmatās. Divas ģimenes reizēm māca, kad ir laiks nodarboties ar bērniem.

Ir trīs ģimenes, kur bērni apmeklē mākslas pulciņus, divas meitenes iet stikla apgleznošanas pulciņā, bet viens zēns apmeklē keramikas pulciņu.

Bērnu valoda būs bagātāka, ja mājās vecāki ar bērnu vairāk komunicēs un darbosies ar bērnu. Bērna pasauli un valodu bagātina jebkura nodarbe. Tā varbūt pastaiga, grāmatu lasīšana un rotaļšanās. Vide, kurā bērns aug ir ļoti svarīga. Svarīgas ir arī vecāku attiecības ģimenē. Vecāki ir autoriāte un paraugs šajā vecumā bērniem.

Otrais jautājums bija, vai vecāki kopā ar bērniem pārrunā krāsu nosaukumus, skatoties bērnu grāmatiņas vai žurnālus. Vai sarunās tiek nosaukti īpašības vārdi – gaišs, tumšs, raibs, vienkrāsains u.c.

Atbilžu varianti :

- a) Jā, vienmēr pārrunājam krāsu nosaukumus;
- b) Dažreiz, nosaucam tikai pamatkrāsas;
- c) Nē, nerunājam par to, jo nav laika.

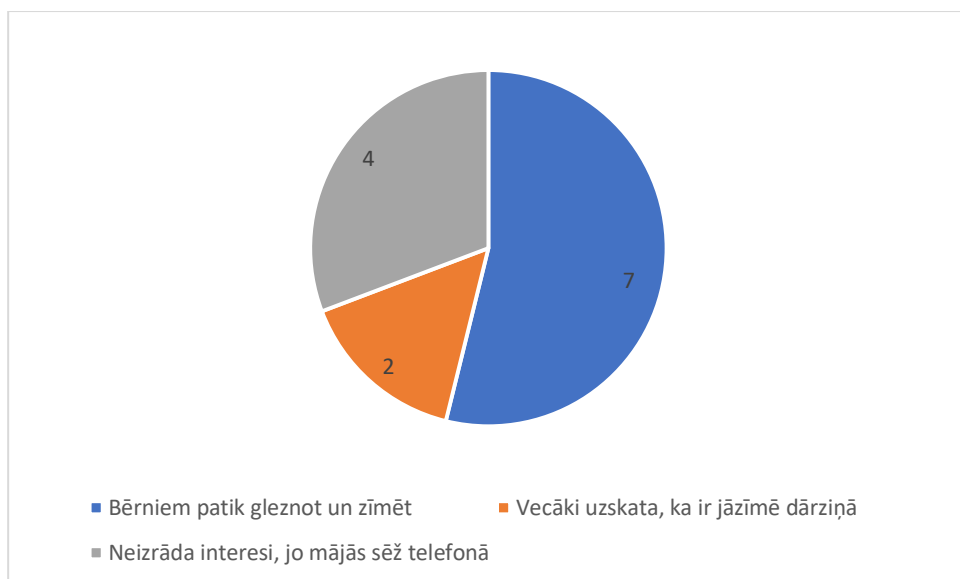
14. Attēls. Vai vecāki kopā ar bērniem lasot pārrunā krāsas.

Sešas ģimenes atzīst, ka bieži ar bērniem skatās un lasa priekšā grāmatas. Skatoties grāmatas un pētot ilustrācijas, pārrunā krāsu nosaukumus.

Četras ģimenes atbildēja, ka nav laika ar bērniem lasīt un skatīties grāmatas. To dara omes vai brāļi un māšas. Trīs ģimenes tikai dažreiz kopa ar bērniem skatās grāmatas, bet par krāsām nerunā.

Trešais jautājums bija-vai jūsu bērnam patīk zīmēt, gleznot?

- a) Ar aizrautību gan zīmē, gan glezno.
- b) Zīmēt vairāk patīk ar zīmuļiem nekā ar krāsām.
- c) Nepatīk zīmēt, jo nejūtas droši, nav par sevi pārliecināts.

15. Attēls. Bērna interese gleznošanā un zīmēšanā ārpus dārziņa.

Uz šo jautājumu lielākā daļa vecāku atbildēja, ka bērniem patīk gleznot un zīmēt. Vecāki atzina, ka bērni, kad vēlas gleznot, vecākiem negribas veidot darba vidi, kur ir jāizmanto krāsas, negribas ieguldīt darbu. Citās ģimenēs mājās ir tikai zīmuļi, krāsu nav, jo uzskata, ka gleznot vajag tikai dārziņā. Citi bērni neizrāda interesi, jo labāk sēž telefonā.

Pēc pedagoģiskiem secinājumiem secinu, ka, lai bagātinātu bērnu valodu vizuālās mākslas nodarbībās svarīgi ir:

- Organizēt pastaigas, kurās vēro dabu. Tajās var vērot, iepazīt, sajūst, sasmaržot, u.t.t.;
- Svarīgi ir noskaņot bērnus radošajam procesam. Šeit var izmantot daudz dažādas iespējas. Tā var būt mūzika, dzeja, pasakas, gleznu aplūkošana, u.t.t.
- Bērnam ir jājūtas brīvi un droši, lai varētu radoši strādāt;
- Jānodrošina izvēle mākslinieciskajā darbībā, lai bērns var realizēt savu ideju un pieņemt lēmumus.

Secinājumi

1. Analizējot pedagoģisko un psiholoģisko literatūru par 4-5 gadīgu bērnu attīstības likumsakarībām var secināt, ka bērns attīstās kopveselumā caur dažādiem izzīņas procesiem, kuri šajā vecumā posmā pieaug un tie ir jāattīsta. Svarīgi ir, lai bērnam būtu pozitīvas emocijas un motivācija darboties, ņemot vērā katra bērna individualitāti.
2. Pēc psihologu un pedagogu atzinumiem var secināt, ka bērna runa ir cieši saistīta ar citiem psihiskiem procesiem, kurus ietekmē dažādi faktori. Tā ir vide, kurā bērns aug un attīstās, pedagoga runas paraugs, bērns attīsta komunikāciju ar apkārtējiem.
3. Lai sekmētu valodas attīstību pedagogam jāpielieto dažādas darba metodes un aktivitātes.
4. Mācoties krāsu nosaukumus, tādējādi bagātinot valodu, svarīgi ir radošais process. Ja bērni radoši darbojas ar prieku, tad arī rezultāts ir pozitīvs.
5. Empīriskā pētījuma rezultātā empīriskajā daļā ieliku, ka vecāki par maz runā ar saviem bērniem un maz piedalās kopīgās aktivitātēs. Daļa ļoti cenšas, lai bērns būtu vispusīgi attīstīts un reizēm vecākiem trūkst laika. Sadarbība ar vecākiem ir laba, lielākā daļa ir atsaucīgi un ieklausās pedagoga ieteikumos. Svarīgs ir kopdarbs, lai būtu pozitīvas emocijas visiem un rezultāts. Sadarbībā ir vieglāk iepazīt un izprast bērnu, palīdzēt viņam.
6. Darbā ar krāsām 4-5 gadīgu bērnu valoda bagātināsies, ja skolotājs:
 - organizēs nodarbības radošas, aizraujošas, interesantas, izmantojot dažādas tehnikas un metodes;
 - pārzina bērna vecumposma attīstības likumsakarības, iepazīstot katra bērna individuālo pieredzi un zināšanas;
 - komentē savas darbības, un bērni mērķtiecīgi analizē mākslas darbus, stāsta par savu darbu un radošo procesu;
 - nodrošina bērniem apstākļus, kuros ir jādomā;
 - nodrošina daudzveidīgu pieredzi.

Izmantotās literatūras un avotu saraksts

1. Anspaks, J. (2004). *Mākslas pedagoģija. I. daļa*. Rīga: Izdevniecība Raka.
2. Batņa V. (2007) *Rosinot bērna iekšējo pasauli. Teorija. Pieredze. Prakse*. 263lpp. ISBN 978-9984-15-920-1
3. Brodin J., Renbad K., (2020) *Improvement of preschool children's speech and language skills*. Pieejams: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/03004430.2018.1564917>
4. Brodin, J., & Renbland, K. (2014). *Early Childhood Educators' Perspectives of the Swedish National Curriculum for Preschool and Quality Work*, *Early Childhood Education Journal*, vol. 42, no, 4. Pieejams: https://www.researchgate.net/publication/271639253_Early_Childhood_Educators'_Perspectives_of_the_Swedish_National_Curriculum_for_Preschool_and_Quality_Work
5. Druvaskalne-Urdze A. (2004) *Krasas un skaņas sintēze kā metode*. 114lpp. ISBN 9984-15-651-6
6. Dzintere D., Krinkele V., Gailuma S., Neļjodova O., Liepiņa T., Freiberga I. (2002) *Bērns kā individualitāte pirmsskolas izglītības iestādē*. 173lpp. ISBN 9984-712-27-3
7. Dzintere, D., Stangaine, I., Augstkalne, D. (2014). *Bērna komunikatīvās kompetences attīstība*. Rīga: Raka.
8. Hibnere V., Grasmāne L. (2000) *Bērna vizuālā darbība II daļa*. 342lpp. ISBN 9984-15-202-2
9. Kalēja-Gasparoviča, D. (2020). *Bērna radošā pašizpaušme vizuālajā mākslā pirmsskolā*. Latvijas Universitāte. 74.lpp
10. Korbe, V. (2007). *Programma skaņu izrunas un runas kultūras attīstīšanai pa pakāpēm*
11. Kraģis I. (2019) *Radošums un kritiskā domāšana*. 108lpp. ISBN 978-9934-585-04-3
12. Markus, D. (2003). *Bērna valoda: no pirmā kļiedziņa līdz pasakai*. Apgāds Rasa ABC. 143.lpp.
13. Markus, D. (2007). *Bērns runā kultūras pasaulē*. Apgāds Rasa ABC
14. Miķelsone, I. (2012). *Tēlotājdarbība pirmsskolā. Ceļā uz skolu*. Rīga: Zvaigzne ABC.
15. Miltiņa, I. (2005). *Skaņu izrunas traucējumi*. Rīga: Raka.
16. Piažē. Ž. (2002). *Bērna intelektuāla attīstība*. Rīga: Pētergailis
17. Puškarevs, I. (2001). *Attīstības psiholoģija*. RaKa, 88.lpp
18. Skola2030, Kultūras izpratne un pašizpaušme mākslā. Pieejams: <https://skola2030.lv/lv/skolotajiem/macibu-prieksmeti/vizuala-maksla>
19. Stangaine, I. (2014). *Pirmsskolas vecuma bērna dialogrunas attīstība rotaļās. Promocijas darbs*. Rīga: Rīgas Pedagoģijas un Izglītības Vadības akadēmija. Pieejams: https://dspace.lu.lv/dspace/bitstream/handle/7/45275/i_stangaines_disertacija.pdf?sequence=1&isAllowed=y
20. Špona A., Čehlova Z. (2004) *Pētniecība pedagoģijā. Teorija. Pieredze. Prakse*. 204lpp. ISBN 9984-15-593-5
21. Špona, A. (2006). *Audzināšanas process teorijā un praksē*. Rīga: RaKa
22. Šternfelde I. (2017) *Sīkās motorikas attīstīšana pirmsskolas vecuma bērniem*. 111lp. ISBN 978-9984-33-435-6
23. Vadlīnijas (2019). *Kultūras izpratne un pašizpaušme mākslā*. Skola 2030. Rīga: VISC.
24. Vadlīnijas (2019). *Kultūras izpratne un pašizpaušme mākslā*. Skola 2030. Rīga: VISC.
25. Vatuliņš I. (1998) *Ļevs Vigotskis, Žans Piažē un mūsdienu psiholoģija* 177lpp

26. Vigotskis Ļ. (2002) *Domāšana un runa*. 392lpp. ISBN 9984-716-08-2
27. Vigotskis, Ļ. (2002). *Domāšana un runa*. Rīga: Eve, 2002.
28. Vuškāne, E. (2007). *Krāsu mācība*. Pieejams:
<http://bebrene.lv/lapa/Projektu%20darbi/Edienu%20gat%201,2,3kurss/Krasu%20maciba.pdf>
29. Ушакова, О. С. (2008). *Теория и практика развития речи дошкольника*. Москва: *Творческий центр*. Pieejams:
http://detskiisad29.ru/f/ushakova_os_teorija_i_praktika_razvitiya_rechi_doshkolnika.pdf
30. . Цейтлин С. Н. (2009). *Очерки по словообразованию и формированию в детской речи*. Москва: “Знак”.

Pielikums

1.Pielikums. Galvojums.

GALVOJUMS

Es, Ira Lūse

apliecinu, ka darbs izstrādāts atbilstoši zinātniskās ētikas principiem.

Darbā izmantotā literatūra u. c. avoti norādīti literatūras u. c. avotu sarakstā. Dažāda veida informācijai (atziņām, citātiem, attēliem, tabulām u. c.), kas iegūta no minētajiem avotiem, pētnieciskajā darbā un tā pielikumos norādītas atsauces.

Darba autors Ira Lūse

(vārds, uzvārds) (paraksts)

Datums: 2021. gada 1. decembrī

2.Pielikums. Izzinā par aizstāvēšanu.

IZZINĀ PAR AIZSTĀVĒŠANU

Kvalifikācijas darbs izstrādāts

LU Pedagoģijas, psiholoģijas un mākslas fakultātē

Ar savu parakstu apliecinu, ka darbs izstrādāts patstāvīgi.

Darba autors: **Ira Lūse**

(vārds, uzvārds, paraksts)

Rekomendēju darbu aizstāvēšanai. Darba zinātniskais vadītājs

Doc., Dr.paed. **Daiga Kalēja-Gasparoviča**

(akadēmiskais amats, zinātniskais grāds, vārds, uzvārds, paraksts)

Kvalifikācijas darbs aizstāvēts

Pārbaudījuma komisijas 2021.gada 1.decembra _____ sēdē,

protokola Nr. _____

vērtējums

(vērtējums) (vērtējums vārdiem)

Valsts pārbaudījuma komisijas priekšsēdētājs

(akadēmiskais amats, zinātniskais grāds, vārds, uzvārds)

(paraksts)